

CARLES RIBA i la Universitat

Lliçó inaugural del Dr. CARLES MIRALLES i SOLÀ
Catedràtic de Filologia Grega

INAUGURACIÓ DEL CURS ACADÈMIC
2009 · 2010

Barcelona, 7 d'octubre de 2009

©PUBLICACIONS I EDICIONS DE LA
UNIVERSITAT DE BARCELONA, 2009
Adolf Florensa, s/n; 08028 Barcelona;
Tel. 934 035 442; Fax 934 035 446
comercial.edicions@ub.edu;
<http://www.publicacions.ub.es>

Disseny: Cesca Simón

Impressió: Gráficas Rey, S.L.

Dipòsit legal: B-38973-2009

Carles Riba i la Universitat

Carles Miralles

I

De 1909 a 1913 Carles Riba va estudiar Lletres aquí a la Universitat; també Dret, tot i que d'aquesta carrera s'anà examinant de diversos cursos fins a la dècada següent. El juny de 1913 va obtenir la llicenciatura en Lletres, i el setembre va guanyar-ne el premi extraordinari. Tenia vint anys. Hi estudià llatí i grec, també hebreu i àrab, gramàtica indoeuropea, història i teoria de la literatura, a més de matèries d'història i filosofia. Durant els estudis havia cursat paleografia; un cop llicenciat, encara va cursar diverses disciplines d'arqueologia, numismàtica i epigrafia.¹

D'una banda el pati de Lletres. «Aquell pati que tots voltàvem girant cap a l'esquerra», com recorda Nicolau d'Olwer.² El pati de les grans amistats: refredades o alimentades pel temps, a vegades rompudes per la mort o la distància, però, si no sempre flama, caliu per a tota la vida. El pati de les aules, de les lliçons magistrals, amb toga i birret. El pati dels de Lletres i dels de Dret. En el cas de Riba, el pati compartit llavors amb Lluís Valeri, Josep Maria de Sagarra, Josep Maria López-Picó, entre altres condeixebles.

En els seus anys d'estudiant, els mestres hi ranciejaven. Un seu altre condeixeble i amic de tota la vida, Josep Maria Capdevila, evoca Riba «amb un llibret alemany als dits, subratllant-hi amb llapis algun mot», però no al pati sinó a classe, a l'aula de Canònic, «mentre el Dr. Estanyol declamava la seva cançó enfadada».³ Ni en grec no va tenir sort: «Podent tenir en Segalà», diu altre cop Capdevila, «tingué en Banqué».⁴ Lluís Segalà havia tornat a Barcelona, a la seva Universitat, l'any 1906, a succeir-hi el seu mestre Balari i Jovany a la càtedra de grec; hi arribà, recorda Nicolau, «precedit d'una gran fama d'hel·lenista», i «merescuda», i al cap de poc de temps «el renom» de la seva càtedra «va estendre's fora de la cleda

1 Medina 1989, I, p. 16-21; 161-173.

2 Nicolau 1958, p. 79.

3 Capdevila 1968, p. 55a.

4 Capdevila 1968, p. 55b.

universitària».⁵ Ell i Banqué, però, mantenien torn, i Josep Banqué i no Lluís Segalà va ser el professor de grec que tocà a Riba. Banqué era un personatge més que pintoresc, tirant a grotesc, ridiculitzat tant per Nicolau com per Bosch Gimpera,⁶ els dos grans deixebles de Segalà –del Segalà d’aquella època.

Bosch Gimpera, en referir-se a la Universitat de Barcelona d’aleshores, parla de la possibilitat d’adquirir-hi, pels seus mestres, una «mística universitària», «tot i les deficiències i el burocratisme».⁷ Entre els mestres en aquest sentit que Riba hi trobà sembla del cas esmentar l’hebraïsta Francesc Barjau, «un dels pocs catedràtics que li havia produït la sensació d’un mestre», segons testimoni d’un altre condeixeble, Ferran Soldevila,⁸ el qual, en ponderar la influència de Barjau i el molt d’hebreu que Riba va arribar a aprendre amb ell, manifesta la seva opinió que va estar ben a punt de posar l’hebreu i no el grec en el centre dels seus interessos. També Antoni Rubió i Lluch, és clar, amb qui anys més tard va conviure, ja casat amb Clementina Arderiu, en una pensió a Munic, i de qui l’any 1941, des de l’exili de Montpeller, en una carta a Rosa Leveroni, Riba mateix escrivia que «nous avait honorés, ma femme et moi, de son estime; il m’était permis de penser: il y a, qui sait, dans ses sentiments à notre égard, la bienveillance et même la complaisance du maître».⁹

D’altra banda, uns anys crucials. Tant dins com fora. L’energia que aquells estudiants treien de la joventut, de la curiositat, de la laboriositat, de l’estudi i dels mestres, l’expandien pertot, ramblejant amunt i avall, contactant amb l’ambient literari i cultural d’una ciutat inquieta, políticament sensible, demogràficament en ascensió, amb un catalanisme cada cop més conscient i militant, arrelat en la burgesia i en la petita burgesia, actiu entre els treballadors.

Aquesta ciutat esdevenia el cor d’un projecte que, reprenent la passió de la Renaixença per la llengua catalana, aspirava a posar-la en el centre de la vida

5 Nicolau 1958, p. 78-79.

6 Nicolau 1923; Bosch Gimpera 1971, p. 74-75.

7 Bosch Gimpera 1971, p. 91.

8 Soldevila 1938, p. 225. [Necrologi de Barjau, mort aquell any.]

9 Guardiola 1991, p. 195. Pel que fa a la Universitat, però, diu Gaziel [1958 (1970, p. 515a)] que Antoni Rubió i Lluch era «un mestre autèntic, de la raça dels investigadors i dels orientadors», però que «gairebé mai no venia a dar-nos la classe. Tenia perduda la vista i coses més importants a fer que enfrontar-se amb aquelles aglomeracions absurdes, de tan nombroses, on sols un dos o un tres per cent dels alumnes s’interessaven seriosament pel que ell els podia ensenyar».

cultural, moral i política del país, de les terres de Catalunya i de parla catalana. La creació dels Estudis Universitaris Catalans (1903), la celebració del I Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906) i la fundació de l'Institut d'Estudis Catalans (1907) són fites en aquesta direcció. No es tractava només del català com a llengua literària, sinó del català com a llengua d'una literatura capdavantera, entre les excel·lents i influents del món; i, més enllà, del català com a pern de la visió del món, de la vida de cada dia en la ciència i la tècnica, de tots els catalans. D'una banda, no transigència, per dir-ho com Nicolau, amb el bilingüisme literari; d'altra banda, l'aspiració a una llengua universal, a l'imperialisme cultural.¹⁰ Aquestes dues fites, van ser els homes de la generació nascuda més o menys en la dècada entre 1885 i 1895 que se les van fixar i van lluitar per assolir-les: diguem-ne la generació de la Mancomunitat, perquè «apareix a la vida pública vers 1914».¹¹ La Universitat, tot i alguns dels seus mestres, es caracteritzava encara per les deficiències i el burocratisme –frenada per la inèrcia i el tancament–, i, certament, per la supeditació de les activitats i de la comunicació a una llengua forastera. La creació d'institucions com els Estudis Universitaris Catalans i l'Institut d'Estudis Catalans miraven de forçar la màquina, en la direcció, que era clarament la de Prat de la Riba,¹² de la conversió del català en la llengua de la docència i la recerca. L'expectativa era que la Universitat, la Universitat de Barcelona, acabés canviant, fos capaç de transformar-se i de coronar el projecte. Hi va haver el compromís i la feina de molts universitaris en aquest sentit, des d'aquells anys crucials en què Riba hi estudiava, però la institucionalització d'aquest projecte no arribà sinó amb l'Autònoma de la República.

Tornant a Riba en aquells anys crucials. La Universitat li donà uns amics, uns punts de referència, més propers o més llunyans. Hi estudià molt, amb mestres de debò o sense. Durant el primer curs traduí les *Bucòliques* de Virgili, que publicà el 1911.¹³ Començà les *Geòrgiques*, que no completà, i traduí també el

10 Miralles 2000, p. 160 (a propòsit de Nicolau 1958, p. 153 s.) i p. 176 s. (la idea d'imperi, provinent d'Ors, adoptada per Riba).

11 Nicolau 1958, p. 153.

12 La cosa és diàfanament clara a *La nacionalitat catalana*, que és de 1906; cf. «La importància de la llengua dins del concepte de la nacionalitat», comunicació al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, octubre d'aquell any mateix: Miralles 2000, p. 159.

13 Edició de Torné 1993.

carmen 62 de Catul.¹⁴ Igualment traduï –cosa que cal posar en relació amb el molt d’hebreu que va aprendre amb Barjau– el *Càntic dels càntics* veterotestamentari, que no publicà fins al 1918, en un volum amb el *Llibre de Rut*. Més tard començà a traduir del grec: set olímpiques (IV, V, VI, V, VI, VII i XIV) i una pítica (XII) de Píndar;¹⁵ se’ns han conservat també unes versions («simple exercici escolar»)¹⁶ de Safo¹⁷ i de les *Anacreòntiques*.¹⁸

D’altra banda, arrencà a donar a conèixer alguns poemes seus.¹⁹ S’anà reconeixent poeta, a l’empara de Josep Carner, que era quasi deu anys més gran i que fou qui li presentà Maragall, un home que a penes pogué tractar –el conegué el 1911 mateix, que va ser l’any en què morí– però la importància del qual per a la poesia, la cultura i la consciència moral d’ell i de la seva generació, Riba identificà anys més tard –sobretot arran de la seva tesi de 1938²⁰ sobre la *Nausica* però ja en tot d’articles anteriors, tant si hi parla dels *Himnes homèrics* com del Comte Arnau– amb precisió i amb justícia. Maragall havia estat nomenat aquell any mateix membre de la secció Filològica, encara Institut de la Llengua, i s’havia esmerçat en la versió dels *Himnes* i abans en l’escriptura de la *Nausica*, empreses que a la força havien d’interessar i motivar Riba.²¹ La versió dels *Himnes* havia estat d’alguna manera incentivada per Segalà, que també va ser elegit membre de la primera Secció Filològica,²² i Maragall s’hi havia posat, a aquella feina, sobre la base, que el tranquil·litzava, dels materials –una traducció literal i els comentaris que el poeta anava necessitant– que li proporcionà un jove Bosch Gimpera. El mateix jove que, l’any 1914, quan Riba era a Madrid, l’orientava per carta des

14 Edició de Molas-Medina 1986, p. 148-157.

15 Molas-Medina 1986, p. 157-174; Torné 1999.

16 Molas-Medina 1968, p. 148.

17 Torné-Clua 1993; Torné 1996b i 1997. La traducció d’un poema de Safo, però (és el fragment 31 Voigt, cèlebre per haver estat conservat pel *De sublimitate* [10, 1-1-17] i per la represa catuliana del carmen 51), Riba la prometia com a regal –com a regal d’amor, i no com a exercici escolar– a Pepita Vila l’estiu de 1911: cf. Porter 1987, p. 148.

18 Torné 2002.

19 Molas 1974b; Porter 1987.

20 Sullà 1983.

21 Miralles 2003; Miralles 2005.

22 Miralles 2002.

de Berlín sobre el tema de la tesi que Riba tenia llavors al cap, que era la poesia de Safo.²³

Companys i amics en un ambient d'engrescament per la cultura i per la llengua. Alguns mestres. I una opció decidida per l'estudi. Sobre un fonament sòlid de llatí, una formació en llengües clàssiques i semítiques, i l'aprenentatge, gramatical i literari, de les principals llengües modernes de cultura. Curiositat i rigor. La poesia en el centre d'una vocació literària definida i definitiva. Més o menys així podria ser el resum dels anys d'estudiant a la Universitat. I, fora, la ciutat i el país en ebullició, la forja del projecte cultural, moral i polític dels noucentistes.

Aquells van ser també els anys del primer amor, i de conèixer la que havia de ser la seva dona tota la vida, Clementina Arderiu.²⁴ De fet, els temes d'amor i de bellesa femenina són els més destacats en els seus primers poemes.²⁵ Ja clarament en el camí que mena a les *Estances*.

2

El dia 18 d'abril de 1927 Riba era nomenat professor auxiliar temporal de la Facultat de Filosofia i Lletres. És el començ d'una etapa que acabà el 28 de gener de 1939, en què una Ordre Ministerial l'expulsava de la Universitat quan ell i els seus ja tastaven el gust amarg de la derrota i de l'exili.²⁶ Un gust del qual havien de sortir les *Elegies de Bierville*, un dels llibres més importants de la poesia i de l'humanisme europeus del segle XX. I de l'experiència de la derrota i de l'exili havia de tornar a Catalunya un intel·lectual lúcid, treballador, conscient i tenacíssim, l'intel·lectual que més va fer de pont, i més va ser reconegut en aquesta

23 Torné 1996b, p. 672-673. La tesi no la va fer sinó l'any 1938, com sabem, però a l'època de Munic havia pensat amb Rubió i Lluch de fer-la sobre Ramon Muntaner.

24 Medina 1989, I, p. 16 i 159-161; 22-25 i 173.

25 Temes situats en el context que els convé de literatura i poètica per Molas 1974a.

26 Aquell dia, dissabte, passaven la ratlla de França (Medina 1989, I, p. 146). No es pot dir que els vencedors no anessin mentrestant per feina. L'article sisè de la dita Ordre (*BOE* del 3 de gener) establí: «El Profesorado de la Universidad de Barcelona que perteneciese al Escalafón general de Catedráticos de Universidad quedará suspenso de empleo y vendrá obligado a solicitar su reingreso con arreglo a las normas que se señalen en Orden de esta misma fecha. Los demás profesores de la Universidad nombrados por la Generalidad de Cataluña quedan cesantes, sin perjuicio de que puedan ser utilizados sus servicios con carácter interino, una vez determinada su ideología y actuación política y social, con relación al Movimiento».

funció, entre els ideals del projecte noucentista i els joves que n'havien de transmetre la llavor en circumstàncies d'opressió i ofegament, en el també difícil exili interior. Això donà a la figura de Riba una dimensió transcendida, i Riba mateix tornà a concebre's en termes del que ell sentí sempre com una seva missió, la de representant i portaveu d'una cultura –la seva, la nostra– i, ensems, de la dignitat irrenunciable de tots els humans.

Tot plegat, de 1943 en què tornà de l'exili a 1959 en què morí, la dimensió que atengué la figura de Riba, exclòs de la deplorable Universitat franquista d'aquells anys, silencià o preterí el sentit que havia tingut en la seva vida, en la seva experiència intel·lectual, l'etapa de professor universitari. En part perquè la Universitat era confrontable amb el que havia estat, i perquè la feina que Riba feia l'havia de fer en altres institucions –a l'Institut d'Estudis Catalans, sobretot, i a la Fundació Bernat Metge– i a casa treballant, subvencionat per particulars conscients i responsables;²⁷ en part, també, per la dimensió d'home de lletres, de poeta i intel·lectual, no de professional universitari, que Riba tenia ja quan el 1927 entrà, com hem vist, de professor auxiliar a la Universitat.

Fóra de bon repensar l'etapa de Riba com a professor universitari. No en funció del que Riba va arribar a significar després sinó en funció del seu compromís amb un projecte, el de la Universitat Autònoma de la República, que no sempre ha estat reconegut que representà la presa per les generacions noucentistes d'una institució que volien renovar i situar a l'altura dels temps i dels nous ideals de llibertat i dignitat, de cultura i de política. Però, abans d'arribar-hi, tornem a Riba el 1927. És ja un escriptor, un intel·lectual d'anomenada i d'obra molt sòlida: com a traductor l'avalua la feina feta a l'Editorial Catalana i a la «Biblioteca Literària», de Poe a l'*Odissea*, i a la Bernat Metge des de 1922;²⁸ com a poeta, el primer llibre de les *Estances* (1919) culminava l'etapa juvenil i el consagrava entre els primers; havia iniciat una trajectòria com a crític, des del començament amb rigor i responent a un disseny.²⁹ Té un prestigi també com a professor, entre el conferenciant brillant i el mestre. Adquirí a l'Escola Superior de Bibliotecàries, on professà, en una primera etapa, des de 1916 (catedràtic el 1920) fins a

27 En una carta a Pla de 1949 (16 de febrer; Guardiola 2005, p. 223), Riba parlava dels «jornals» –era ell mateix a posar entre cometes el mot– d'any i mig que havia rebut per reescriure la seva versió de l'*Odissea*.

28 Miralles 2007, p. 171-178; Malé 2006, p. 12-18.

29 Malé 1995.

1924, en què fou destituït amb altres professors per un conflicte en l'època de la dictadura de Primo; i en una segona etapa, des de 1930, en què li fou restituïda la càtedra, fins a 1939, en què li n'arribà la destitució definitiva, quan el final de la guerra d'Espanya marcà l'inici de la més dura dictadura de Franco. Un prestigi adquirit també a les «dues càtedres privades: una elemental i una altra superior», que Francesc Cambó feia saber, en l'àpat anyal de la Fundació Bernat Metge de 1925, que hi havia creat per a Riba.³⁰ A la Bernat Metge Riba va tenir alumnes destacats, alguns dels quals havia tingut a l'Escola de Bibliotecàries i altres dels quals tindria a la Universitat.

A la Universitat, Riba hi va fer de professor auxiliar fins a 1933, en què fou nomenat encarregat de curs.³¹ A tot això, ja era, des de l'any abans, membre de l'Institut d'Estudis Catalans, on havia treballat en la preparació del *Diccionari general* de 1932, a les Oficines Lexicogràfiques, no només amb Pompeu Fabra sinó realment en comunió de propòsits i de doctrina amb ell. Convé tenir present que Fabra era el 1933 president del Patronat de la Universitat, de la qual havia estat nomenat catedràtic feia un any.³² Quant a Riba, en començar el curs acadèmic 1934-1935 era nomenat, per cinc anys, professor agregat temporal de llengua grega.³³ L'agost de 1936, encara, rebia el nomenament de director del Seminari de Filologia Grega. La idea, frustrada per la guerra i el seu desenllaç, era clarament la d'establir-lo com a catedràtic a la Universitat.³⁴ Riba ajudà per part seva transferint-hi d'alguna manera el seminari de la Bernat Metge (de la qual el 1936 va ser nomenat comissari de la Generalitat) i aplicant-se a la confecció d'una tesi doctoral que lligava Maragall, de l'actitud moral i de la grandesa literària del qual se sentia cada vegada més reconeixent, amb l'*Odissea* i amb Goethe. Aquesta tesi, des del punt de vista tècnic, li permetia acreditar una feina ecdòtica filolò-

30 Medina 1989, I, p. 59-65; 226-236.

31 Segons Fabra 1935, p. 140, «l'encarregat de curs és generalment un jove professor que aspira a vincular la seva vida a la Universitat, o la persona competent a la qual s'atribueix o es confia una especialitat, o una disciplina de caràcter complementari»; el segon cas sembla el de Riba, que l'any 1933 en tenia quaranta.

32 Bonet 2004, p. 81.

33 Altre cop segons Fabra 1935, p. 140, «el professor agregat solament difereix del numerari perquè el seu nomenament no és a perpetuïtat i per la flexibilitat de les seves condicions de col·laboració en la vida universitària; però la seva jerarquia docent i científica és exactament la mateixa».

34 Manent 1963, p. 55.

gicament acurada i el desplegament d'un discurs acadèmic compost, d'història, anàlisi i crítica literària: en la tradició universitària dels estudis, cert, però també en funció de la seva ja llavors tan acomplida exigència com a lector amb criteri i com a crític.³⁵

En ser nomenat professor auxiliar a la Universitat, Riba, que ja era catedràtic, llavors destituït, a l'Escola de Bibliotecàries i a la Bernat Metge, tenia trenta-tres anys. En ser-ne definitivament destituït, el 1939, en tenia quaranta-cinc. Treballador incansable com sempre va ser, tots els anys, totes les etapes de la seva vida i de la seva obra són curulles de fets remarcables, presenten fites significatives. Aquesta etapa, però, correspon, en termes biològics, a allò que els grecs anomenaven l'*acmé*, el moment culminant, decisiu, d'una vida. En ella el premi Folguera el coronà com a poeta (1933) arran del segon llibre d'*Estances* (1930), i Riba pogué entretenir després magníficament la seva poesia en l'extrema contenció, en l'abstracció i l'anhel de puresa de les *Tres suites* (1937). La culminació de Riba com a poeta arribaria en l'altra etapa de maduresa, la segona –en termes d'experiència vital, biogràfics i intel·lectuals–, la que va de l'exili a la mort. Però ja en la d'abans, en la primera, Riba es trobava al cim, en el punt més alt: amb altres i més baix, aquest punt més alt, del que assoliria després de la guerra, però ja en el punt més alt. Semblantment, com a traductor, la gran obra de la postguerra, la segona versió de l'*Odissea* (1948), i les traduccions de Sòfocles, en prosa (I, 1958; II, 1959; III i IV, pòstums, 1961 i 1964) i en vers (I, 1951; II, 1977 pòstum), així com la versió també en vers d'Eurípides,³⁶ i encara la també pòstuma de Kavafis,³⁷ tot plegat no hauria de fer perdre de vista el treball tenaç, d'atenció sempre vigilant, indefallent –i no pas sense decisiva influència en la prosa, històrica, biogràfica i narrativa, del Noucents–, esmerçat d'ençà de 1926 –o sigui, en l'etapa de maduresa d'abans de l'exili– en la traducció de les *Vides paral·leles* de Plutarc,³⁸ d'una banda, i, d'una altra, la que en certa manera és la més esclatant, la més fulgurant i potser la més decisiva per al català literari, de les traduccions de Riba, els tres volums de les *Tragèdies* d'Èsquil a la Fundació Bernat Metge.

35 Sullà 1983.

36 Miralles 1977a; Miralles 1977b.

37 Triadú 1962; Solà 1977.

38 Mestre 2003.

Gràcies al mecenatge de Cambó, Riba no solament havia trobat un sou a la Fundació quan el van destituir de l'Escola de Bibliotecàries. També havia fet un viatge a París, el segon, i un a Grècia, del qual conservarà sempre el record, fins al Súnion de les *Elegies* i les notes de les *Tragèdies* de Sòfocles en prosa. D'aquest segon viatge a París, els darrers mesos de 1925, tornà amb «una completa informació sobre l'ensenyament universitari de la filologia grega»³⁹ i havent entrat en relació amb alguns dels hel·lenistes francesos llavors de més anomenada. Entre ells, Paul Mazon, l'editor i traductor d'Èsquil per a la Fondation Guillaume Budé, model reconegut de la camboniana. A finals de 1932 Riba datava el pròleg dels tres volums de la seva traducció d'aquest tràgic. No sé si ha estat prou considerat i valorat el fet –potser no solament l'atzar– que aquesta traducció, en la qual deia Riba que havia provat de «transportar a la nostra llengua el ritme intern de les obres d'Èsquil»,⁴⁰ coincideix en ser publicada amb l'aparició del *Diccionari general* de Fabra. És una coincidència crec que molt significativa, perquè l'Èsquil de Riba palesa allò que Sagarra havia escrit, amb el seu estil expressiu, de conversa, característic i a voltes just, sobre les darreres *Estances*: que hi culmina «el sentit de la responsabilitat literària» d'un poeta perquè «la pura matèria nerviosa està resolta en una urbanització de paraules tan precises, i amb el pes de cada paraula tan equilibrat, que de vegades es pot seguir el poema des del començament al final com un descabdellament d'un teorema algebraic, en el qual no sobra ni manca res».⁴¹ D'una manera certament imatjada i intuïtiva, però trobo particularment justa i suggerent la panoràmica del text com una urbanització de paraules, la valoració de la precisió, de l'equilibri, la constatació que les paraules tenen un pes. Perquè Sagarra mateix, en referir-se, arran de la publicació del *Diccionari general*, a la llengua tal com l'havien rebut i usat fins llavors «els escriptors de la meua generació i de les generacions posteriors», recorre a una altra comparació: la veu com si diguéssim com una selva (com un bosc deixat, abandonat, brut): «aquest gran bosc lexicogràfic del nostre idioma, tan ple de males herbes, de vicis, de tares, de paraules impures o usades en sentit impropï, gràcies a la manca de disciplina i de ciència gramatical que hem sofert anys i anys».⁴² No cal insistir que

39 Medina 1989, I, p. 61.

40 En una entrevista de Modest Sabaté a *L'Instant* (25 de gener de 1934), citada per Medina 1989, II, p. 236.

41 Sagarra 1936 (1964, I, p. 201-202: *Mirador*, 21 de maig de 1931).

42 Sagarra 1936 (1964, II, p. 70: *Mirador*, 3 d'agost de 1933).

Sagarra salvava la llengua de Riba d'aquesta selva anterior al *Diccionari* («de tots els escriptors del nostre país, em penso que és el que té una seguretat gramatical més infal·lible»),⁴³ perquè, contra la imatge de la selva, la de la urbanització és prou evidentment paral·lela de la tan sovintejada translació d'un ofici de Fabra a un altre que representa el tenir-lo com a enginyer de la llengua.⁴⁴

Així, doncs, Riba feia d'arquitecte –o de jardiner– de la llengua, amb la seva escriptura, amb els seus poemes, com Fabra en feia d'enginyer amb el seu *Diccionari*. I el meu tema és que l'ordenació ribiana de la llengua toca el seu punt més excepcional, de més gran dificultat objectiva, en la confrontació del poeta amb la «poesia vertical, abrupta, que no s'abaixa per a donar-nos accés»,⁴⁵ d'Èsquil. I ho fa a base d'una traducció literal, molt ajustada al text original: «dans un ton un peu plus littéral», diu a Paul Mazon, «quand j'ai cru que le catalan me permettait de serrer le fait poétique de plus près»;⁴⁶ per què el català creia que li ho permetia, Riba n'havia donat i en donaria indicis: a Mazon mateix havia parlat de «la plasticité en certaine façon virginale que garde encore notre catalan»;⁴⁷ a Sabaté diria, explicant la idea de la «poesia vertical, abrupta», d'Èsquil:⁴⁸ «Cal ascendir fins a la seva grandesa, fer-se a les dimensions de la seva majestat. I per això, en donar-me compte de totes les dificultats que es presentaven a la meua obra, vaig haver de decidir-me per una orientació a seguir en la meua traducció. Aventurar-me a una recreació del poeta i córrer el risc de perdre el que calgués, però també anar a l'aventura de guanyar, o almenys compensar el que pogués. Tot, en funció de la nostra llengua. Però no sotmetent-me a l'estil que imposi ella, sinó creant en ella un estil». O sigui, fins ara el català no hauria permès sinó situar l'abrupta, difícil poesia d'Èsquil dins del bosc, que deia Sagarra. Riba pensa en

43 Sagarra 1936 (1964, I, p. 200: *supra*, n. 41); cf. *ibidem*: «Deixant a part el cas de Pompeu Fabra, ningú a Catalunya no ha sentit el català com Carles Riba, és a dir, no l'ha sentit com una necessitat científica i gracios».

44 Diu Riba: «cuyo» –de la llengua catalana– «venerable armazón ha enderezado Pompeu Fabra, sagaz ingeniero»: Marfany 1967, p. 683 (d'una conferència a Madrid el 5 de desembre de 1927; cf. Sullà-Medina 1988, p. 86); Miralles 2000.

45 Així Riba en l'entrevista citada *supra*, n. 40; cf. Medina 1989, II, p. 236; cf. Miralles 2006.

46 Guardiola 1989, p. 408 (carta a Mazon del 30 de novembre de 1932); parcialment citada a Medina 1989, II, p. 235 (amb l'error mecànic, en la transcripció, de «ne» per «me»).

47 Guardiola 1989, p. 399 (carta a Mazon del 26 d'abril de 1932); Medina 1989, II, p. 325.

48 Cf. *supra*, n. 40.

termes d'aferrar les imatges, el lèxic d'Èsquil, de plasmar-lo en el motlle de la seva llengua, i agraeix el que anomena la virginitat del català: una llengua, vol dir, no per fer però encara dúctil, capaç més que no el francès –que és una llengua més feta: consolidada d'una determinada manera, literàriament i com a llengua de cultura– d'aferrar de més a prop, d'emmotllar la genial abruptesa –que és un terme realment ben trobat– de la poesia d'Èsquil.

D'una banda, el text de Mazon li va permetre passar per alt el problema més d'ofici, més tècnic, que se li presentava: el de l'edició del text grec. Aquest era un problema inabordable, aleshores i aquí, tant per preparació insuficient com per manca de recursos, sobretot bibliogràfics. Però quedava a Riba el problema de la interpretació, de la lectura de les tragèdies, en conjunt i particularment, i aquest sí que se li situava en un espai que havia d'abordar: en un espai entre la filologia, la tradició acadèmica dels estudis clàssics i la literatura.⁴⁹ La feina d'aquesta mena que Riba va fer més ben feta –i és una llàstima que quedés interrompuda, tallada per la mort– va ser la de les introduccions i les notes del Sòfocles en prosa de la postguerra, però l'havia començat a pensar i a fer, amb criteri, ja amb Èsquil. Va aprofitar de Mazon d'entrada gairebé tot, la informació i fins l'ordre d'exposició, però el va anar farcint d'observacions precises i justes, que sovint redimensionaven i superaven l'abast i el propòsit del tractament de Mazon, i en conjunt –entre les introduccions i les notes; també amb la traducció– el va redirigir, aquest tractament, l'orientà cap a la comprensió de la poesia i del tràgic en els termes de Riba: dins de la tradició de les interpretacions, sí, però sobretot per guiar el lector en la lectura del text català en què ell, Riba, havia convertit les tragèdies d'Èsquil. Un text català que també és una mica així: la versió de Riba sol seguir amb fidelitat la traducció de Mazon, però un lleu desplaçament –d'ordre dels mots, de tria lexical, de puntuació–, o una sobtada exacerbació de la literalitat que semblava d'entrada excessiva, o un altre recurs que, usat, sembla senzill però que no era fàcil de trobar, una cosa així fa aparèixer un matís, destaca una imatge que, amagats en el francès de Mazon, reflecteixen en el català de Riba de més a prop el grec de l'original.

Riba és un bon lector que, críticament, s'ha fet en camp romànic –en l'escola de Vossler– i en la pràctica s'ha exercit especialment sobre textos catalans. Aquest bon lector recull, selecciona i endreça a la seva manera, la informació que

49 Miralles 2006.

li forneix un hel·lenista, Mazon, orientant-la cap a guiar el lector de la seva traducció d'un poeta grec en la qual ha posat, el bon lector que ell és, tot el grec que sap, que és molt, i tot el català que sap i que, com a poeta, funda.

Les *Tragèdies* d'Èsquil fotografien les virtuts del Riba professor des del punt de vista acadèmic. Hi hauríem d'afegir la seva presència, que podem il·luminar paral·lelament si pensem en l'efecte que feia com a conferenciant. L'any 1933 mateix Riba pronuncià al Ritz, al Conferentia Club, una conferència sobre Arquíloc el text de la qual, molts anys més tard, Jordi Cornudella rescatà i donà a conèixer.⁵⁰ El text de la conferència és el que és: segueix de prop la informació que extreu d'un llibre d'Hauvette sobre Arquíloc⁵¹ i prova de situar, segons la tradició filològica, els seus fragments en la biografia, vida interior i exterior, d'aquest poeta; ahora, il·lumina el comportament segons Riba del jo del poeta en la poesia, mirant de diferenciar el jo grec que té per auroral –la primera persona del singular dels fragments del poeta arcaic– del de la poesia, del de la lírica, moderna. La gràcia de tot plegat de cara a comprendre la mena d'intel·lectual que era Riba és que Sagarra hi era, al Ritz, i va escoltar la conferència i ens n'ha deixat la seva impressió escrita; i en aquesta impressió es constata que la conferència en si no hauria estat el que va ser sense el conferenciant. Sempre a la manera de Sagarra, és clar, però fixant una impressió neta i nítida: «Carles Riba, com una glàndula ben afinada, converteix tot el seu enorme bagatge d'estudi, de contemplació i de meditació, en un límpid i personalíssim material humà, en alguna cosa que potser no és res més que poesia autèntica. És per això que Riba, conferenciant i professor, i fins amb el plec de professor, en exposar l'època, la vida i l'obra d'Arquíloc no va servir un mosaic de cultura, ben dosificat ni gloriósament distribuït, com hauria fet un excel·lent humanista o un professor ben equipat, sinó que Riba –poeta per damunt de tot– va donar del poeta Arquíloc una visió nerviosa, gairebé palpable, com si l'hagués anat a caçar de viu en viu i hagués extret d'unes cendres impossibles el malgirbat, el lamentable i el meravellós Arquíloc, amb les dents encara calentes d'una poesia que va explotar fa dos mil sis-cents anys».⁵²

El 1932, en ser rebut membre de l'Institut, li van organitzar un «banquet d'homenatge» una àmplia ressenya del qual figurà a *La Publicitat* de l'endemà,

50 Cornudella 1986.

51 Hauvette 1905.

52 Sagarra 1936 (1964, II, p. 54-55: *Mirador*, 22 de juny de 1933).

dia 10 d'abril.⁵³ Els que hi van prendre la paraula van glossar l'obra de Riba com a poeta (Sagarra, que oferí el sopar), com a professor universitari (el catedràtic Joaquim Balcells, que «va dir que els universitaris s'honoren amb la col·laboració de Carles Riba»), i com a col·laborador de la Bernat Metge (el diari explica que Joan Estelrich «va dir que la col·laboració de Carles Riba a la Fundació havia imposat un estil, un mètode i un rigor»). Fabra hi parlà en nom de l'Institut per subratllar que Riba n'havia estat elegit membre «com a poeta, com a humanista i com a filòleg».⁵⁴ A l'Institut, en ser-ne rebut membre, havia fet un discurs sobre «Els poetes i la llengua comuna».

Tot gira al voltant més o menys del mateix: E. Nicol remarcava al *Mirador* (3 de maig de 1932)⁵⁵ que hi havia hagut gairebé coincidència entre «el seu ingrés a la Universitat i l'elecció a l'Institut». A la Universitat, Riba hi continuava fent d'auxiliar, però aviat passaria a encarregat de curs i després a agregat, segons hem vist. L'important és que la seva presència a la Universitat i a l'Institut pot ser percebuda com dos aspectes complementaris, llavors indeslligables, de la figura intel·lectual de Riba com a home de lletres i estudiós. I que d'aquesta figura intel·lectual és centre, nucli articulador, la poesia, els seus poemes, ell com a poeta: d'aquí el títol del seu discurs de l'Institut –i el fet, pertinentment assenyalat per Medina,⁵⁶ que la segona part d'aquest escrit, després incorporat a *Per comprendre* (1937), «explica, d'alguna manera, l'experiència que llavors mateix duia a terme en la construcció del que havien de ser les *Tres Suites*. En efecte, són molt semblants els termes emprats en aquesta ocasió i els que féu servir per a presentar el seu llibre de versos el dia 1-VI-1933»–. En el centre, doncs, la poesia, i la poesia com «l'acceptació plena, sense reserves, del llenguatge en ell mateix, en la seva essència i amb la seva insuficiència», mantenia Riba en aquell discurs; «és a dir, com un sistema de signes no necessaris, de natura abstracta i per tant d'efectes indirectes; vivents, en suma, només per llur contingut espiritual».⁵⁷ Per aquí clarament la poesia comunica, en el context ineludible dels valors de l'humanisme, amb la filologia, amb el mètode i el rigor. En el cas de Riba no cal dir, i menys venint com venim de ponderar la seva traducció d'Èsquil, que aquesta comuni-

53 Medina 1989, I, p. 273 s.

54 Miralles 2000, p. 163 s.

55 Medina 1989, I, p. 271 (diu, per error, 1922).

56 Medina 1989, I, p. 278.

57 Marfany 1967, p. 431.

cació havia fet en la pràctica el seu cim en el trasllat de la poesia, del llenguatge, de l'estil del poeta tràgic. I és en la perspectiva d'aquestes *Tragèdies* que podem situar-nos per tornar al professor universitari, a Riba a la Universitat de Barcelona.

Tots els seus alumnes de l'Escola de Bibliotecàries, de la Fundació Bernat Metge i de la Universitat, coincideixen a dir que Riba era un excel·lent professor, però que no era només un professor. Així, Carme Boyé escrivia: «Podríem dir que es movia en un pla distint, més ampli, centre d'unes forces potser més adequades a obrar sobre la totalitat de l'individu que no pas a despertar vocacions científiques».⁵⁸

El fet és que Riba fou cridat a la Universitat, i que entre Fabra i Balcells i Bosch Gimpera i altres universitaris crearen per a ell un lloc i li encomanaren una tasca –a la Universitat Autònoma, precisament– ben bé perquè, a més de ser un bon professor de cara als textos –tant per guiar en la comprensió del text original com en la traducció al català–, podia ser un mestre, amb un magisteri humanístic, de formació del caràcter, capaç d'infondre en els deixebles seriositat, mètode i rigor, sense perdre de vista la gràcia, la força poètica, el sentit d'un text –sense perdre'ls de vista, ans cercant-los per mitjà del mètode i del rigor.

«Servir el comú quan l'hora arriba és llei de tota democràcia», havia escrit Nicolau d'Olwer.⁵⁹ Erudit i estudiós de formació clàssica, l'embranchida de posar ordre i intervenir amb seny, Nicolau l'exercí en l'àmbit del grec, de la història de la literatura catalana antiga, del llatí i del grec medievals –de la lexicografia a la filosofia i a la història–, i més tard en l'exili de Mèxic la traslladà als cronistes d'Índies. Però va dirigir *La Publicitat*, va tenir càrrecs polítics de gran rellevància, a Barcelona i a Madrid i a Mèxic. Va ser cridat, amb responsabilitats polítiques incloses, a la Universitat Autònoma. Tampoc Bosch Gimpera, format com a hellenista a Barcelona i a Berlín, que fundà l'arqueologia i l'etnologia del món antic a Espanya, sagacíssim professor, ponderat i metòdic, va defugir el compromís polític, la responsabilitat de l'exercici de càrrecs, universitaris i també al Govern de la Generalitat. Fabra compendia en la seva indefallent, intel·ligent dedicació a l'estudi responsable de la llengua –que vol dir també políticament– la seva brillant carrera personal d'estudiós amb la figura pública d'intel·lectual de l'Institut i de la Universitat compromès amb Catalunya i amb la República. Va ser a Fabra que

58 Boyé 1959, p. 21.

59 Miralles 2002b.

Riba dedicà, en l'exili de França, la seva elegia política, la de Salamina i Quero-nea,⁶⁰ definitivament expressant aquest compendi personificat en Fabra com a tasca comuna: que l'ordenació de la llengua havia anat lligada amb l'ordenació civil, que ambdues eren per a sempre, en la tradició de l'humanisme, indeslligables. Per a Riba també, no cal dir-ho, ni repetir encara que per a ell l'expressió més alta de la llengua era la poesia. Però la poesia en el centre de la dedicació a la llengua, a la literatura i a la construcció del país, en la cultura universal.

L'Associació professional d'estudiants de Dret organitzà, el 1935, una sèrie de conferències sobre la Universitat de Barcelona que tingueren lloc de febrer a maig a l'Ateneu, llavors presidit per Eduard Fontserè. Reflecteixen bé, en una situació de crisi, les intencions, el disseny i el propòsit del que molts anomenen la nova Universitat –per oposició a la vella– o la Universitat catalana –per oposició a castellana–. En la darrera d'aquestes conferències deia Josep Xirau, amb serena contundència, coses d'aquesta mena: «La nova Universitat ja existeix, perquè Catalunya està en condicions per a aquesta realització»; o bé: «La llengua és precisa, s'enriqueix i es fa estricta a la vegada; i avui, per obra d'un conjunt d'homes benemèrits, per l'obra, sobretot, de Pompeu Fabra, que ha pogut presidir, amb tot honor, primer el renaixement de l'idioma i després la desclosa de la nova Universitat, la llengua catalana ha d'adquirir aquell poder expressiu revelador de plena maduresa». La conclusió és aquesta: «Senyors, avui no hi ha a Catalunya cap empresa més elevada, noble i temptadora, que dotar el nostre esperit en plena maduresa d'una Universitat».

Riba havia estat cridat a la Universitat per universitaris que hi creien, en la Universitat en aquest sentit, i que creien, com diu Xirau encara,⁶¹ que intel·lectuals i polítics hi havien d'aportar «una noble passió, encesa en el foc de la voluntat de donar al nostre poble el seu òrgan suprem d'expressió espiritual». Riba, clarament, va optar per viure com a intel·lectual, no com a polític,⁶² però no va perdre mai de vista la dimensió moral de la vocació i del treball intel·lectual, que entenia

60 Miralles 2007, p. 193.

61 Xirau 1935, p. 202-204.

62 El primer dels dos articles de «Polítics i intel·lectuals» (*La Publicitat*, 20 de març de 1927), un títol que Marfany [1967 (p. 33)] havia d'usar –segurament perquè el trobava programàtic, quaranta anys després– per a donar títol al darrer llibre d'assajos crítics de Riba, confegit per Marfany a partir dels materials reunits per Riba «dins una carpeta». Potser va determinar aquest títol la selecció orientada de la crítica ribiana que va oferir Molas [1965].

com una missió; ni el caràcter civil, polític, inseparable per a ell d'aquesta dimensió moral.⁶³

La nítida separació de Boyé entre mestre integral i científic fa de mal aplicar a Riba. En els termes de la seva vinculació a la Universitat, la ciència –diguem-ne la filologia– és un instrument, no una finalitat en si mateixa. Ja quan Cambó li havia dotat la càtedra de la Bernat Metge, Riba s'havia afanyat a escriure a Karl Vossler «no sóc home de ciència; a Alemanya ho vaig confirmar».⁶⁴ Riba sabia bé el grec, coneixia i sabia explicar els textos grecs i tenia una idea, històrica i crítica, solvent i enraonada de la literatura grega. Però no fou, pròpiament, un hel·lenista, perquè no optà per ser un científic, un especialista, sinó un humanista, tal com coincidiren a anomenar-lo Joan Petit i Eduard Valentí arran de la seva mort.⁶⁵ I en ell la Universitat buscà això mateix, un poeta, un intel·lectual compromès, un humanista, que sabia excepcionalment el grec i que, amb la seva poesia i les seves traduccions, havia decisivament contribuït –qui més, juntament amb Fabra–⁶⁶ a la dignitat del català com a llengua literària i com a llengua –com a ànima– del projecte que deia Xirau de dotar la cultura catalana de la seva Universitat. A aquest projecte col·laborà Riba, en sintonia sobretot amb Fabra, com hem recordat. No sense problemes, però, d'encaix en la situació acadèmica consolidada.

Des del punt de vista pragmàtic, primer es tractà de tenir un intel·lectual com Riba vinculat a la Universitat, però després, clarament, s'anà tractant del control del grec. Riba havia escrit en termes diguem-ne tècnics de l'ensenyament del grec, per tenir informat Cambó,⁶⁷ però l'essència del seu mètode era que en l'atenció que dedicava al text i a l'alumne el fil conductor era la seva personalitat. Com diu, altre cop, Boyé,⁶⁸ Riba «era precís i metòdic en l'estudi dels textos». Però n'hi ha, de professors precisos i metòdics, que no són res del que era Riba. La diferència entre un altre professor precís i metòdic i Riba era que Riba era Riba –el Riba poeta, traductor, crític: home de lletres i humanista, que hem dit–: no el seu saber i prou sinó la mena del seu saber junt amb la seva personalitat. El seu saber

63 Miralles 2007, p. 21-32.

64 Guardiola 1989, p. 290 (carta del 15 de juny de 1925).

65 Medina 1989, I, p. 266-267.

66 Carner feia entrar Costa i Llobera en el triumvirat: Medina 1989, I, p. 271 (*La Publicitat*, 17 d'abril de 1932).

67 Torné 1996a.

68 Boyé 1959, p. 22.

podia ser igual al d'un altre, superior o inferior, des del punt de vista tècnic; la mena de saber en què basava l'estratègia de la seva relació amb textos i alumnes, això –que era consubstancial amb la seva personalitat, amb la missió intel·lectual que tenia assumida, amb l'home, moralment i cívica, que ell era–, això el feia diferent, un mestre en sentit més que universitari.

Tot això s'entén bé. Però a la Universitat el grec estava sota control. El tenia controlat Lluís Segalà, catedràtic per oposició d'aquesta matèria, i universitari de prestigi: home de l'Institut designat per Prat de la Riba, amb un nom consolidat com a hel·lenista i traductor.⁶⁹ Va ser vicepresident de la Secció Filològica des de la seva fundació fins a 1915, en què el succeí Pompeu Fabra. En aquest temps, amb el recolzament de Carner, Segalà va participar, com a traductor i com a inspirador del projecte, en la col·lecció de l'Institut de la Llengua Catalana que inauguraven els *Himnes homèrics* de Maragall i Bosch Gimpera. Era l'època en què Segalà col·laborava a *Catalunya*, la revista de Carner tan representativa dels noucentistes –hi col·laborà, per exemple, Nicolau d'Olwer, que era, com Bosch Gimpera, deixeble de Segalà; hi col·laborà també Carles Riba–. Riba, pel seu costat, treballà en el projecte, dirigit per Segalà, d'una «Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum cum ibericis versionibus»; un projecte que no tingué continuïtat. La mateixa col·lecció dels clàssics de l'Institut de la Llengua Catalana, Carner la mantingué a distància del professor Segalà –que aviat se li va fer pesat i convertí en objecte de la seva ironia, per la mena de saber filològic que desplegava en les sessions tècniques de la Secció–,⁷⁰ i l'acostà als seus amics balears (1917 i 1918). Abans, el 1916, Segalà havia pronunciat, encara en castellà, la lliçó inaugural de curs de la Universitat, i s'havia referit a «la oficina de estudios clásicos que tiene en proyecto la Sección Filológica del Institut d'Estudis Catalans, para la publicación de gramáticas, diccionarios, textos, traducciones, estudios críticos, etc.». Res d'això no arribà a acompliment, i Prat de la Riba moria el 1917. D'entre altres iniciatives de la Mancomunitat a favor dels estudis clàssics, en el seu discurs Segalà citava els cursos de literatura clàssica del Consell de Pedagogia i les càtedres de

69 Miralles 2002a.

70 Des que Carner dedicà un article (*La Veu de Catalunya*, 22 de setembre de 1909) a encoratjar el traductor de la *Iliada* a l'espanyol a traduir-la al català (Nardi-Pelegrí 1986, p. 109-110), Segalà sembla haver-hi estat pensant i treballant-hi (Garriga 1986, p. 189-196). Però el fet que s'anés considerant frustrada aquesta expectativa pot tenir-se per símptoma de l'apartament de Segalà del projecte noucentista.

llatí i grec creades a l'Escola de Bibliotecàries. La dedicació de Segalà a aquesta Escola sembla intensificar-se en aquesta època, en què engega una també efímera «Col·lecció de Literatures Antigues». Ell n'era director quan Riba hi prengué possessió, l'any 1920, de la seva càtedra, que era de Literatura General.

Riba havia mentrestant publicat l'*Odissea* a la Biblioteca Literària de Carner (1919), i, amb les traduccions de grecs que tenia preparades quan aquesta col·lecció cessà, entrà directament a col·laborar a la Fundació Bernat Metge (1923, 1924). Segalà no havia estat cridat a la Literària i la publicació d'una seva *Ilíada*, que s'hi preveia, tot i haver estat anunciada des del començament de la Bernat Metge,⁷¹ no es produí mai. Allò que Segalà veia factible que hi hagués per a ell, gràcies a Prat de la Riba, a la Filològica l'any 1916 –i que ell veia com una empresa didàctica, gramatical i filològica–, Riba ho tenia –i a la seva mida: com una empresa literària, de comprensió dels clàssics i de fixació i enaltiment de la llengua catalana gràcies a l'anostrament dels grecs– al cap de deu anys a la Bernat Metge, gràcies a Cambó.

Ara, tot i que Segalà havia citat amb elogi el jove traductor Riba en el seu discurs d'inauguració,⁷² ja hi devia haver entre ells algun fons de poca sintonia o d'hostilitat personal, si més no per part de Riba, el qual, al cap d'uns anys, en una carta a l'amic Josep Obiols, amb qui tenia franquesa, es referia al «maquiavelisme del meu car director i docte hel·lenista i emmidonat enemic Dr. Segalà».⁷³ Les diguem-ne reticències entre tots dos devien anar-se consolidant i per part de Riba la cosa es va fer insostenible en veure's privat de la càtedra de l'Escola de Bibliotecàries, destituït per causa de l'afer Dwelshauvers.⁷⁴ Com que Segalà, ben insensiblement i inhàbil, no havia dimitit del seu càrrec de director i havia fet per manera d'anar substituïnt els destituïts, Riba, en termes molt explícits,⁷⁵ li escriví per fer-li saber que hi renyia («lamento que la seva actitud ens impedeixi, almenys per la meva banda, de seguir considerant-nos amics»).

71 Guardiola 1989, p. 151-152.

72 Segalà 1916, p. 129. Riba acabava de citar Segalà, en els *Quaderns d'Estudi* (gener de 1916, p. 91; cf. Medina 1989, I, p. 169-170), com l'home «que tan dignament ministra l'herència del mestratge en el moviment humanístic de la nostra joventut».

73 Guardiola 1993, p. 535 (carta del 10 de novembre de 1920).

74 Medina 1989, I, p. 55-56; 218-220; Guardiola 2005, p. 271-272.

75 Guardiola 1989, p. 283 (carta de 7 d'octubre de 1924).

Aquesta actitud de Segalà a l'Escola va acabar de situar-lo al marge del projecte noucentista. De tota manera, quan Riba va arribar a la Universitat, el 1927, va ser amb el vot a favor de Segalà, que era el catedràtic, i va haver d'escriure-li una lletra difícil, prometent-li «lleialtat» i «franquesa» en la revisió de les «qüestions» pendents entre ells, i que, de tota manera, això no afectaria, li assegurava, les relacions diguem-ne professionals que haguessin de tenir, en la vida acadèmica.⁷⁶ Cal recordar que Riba ja era llavors membre de la Filològica, a la qual pertanyia Segalà des de 1912, i que, en el sopar que li havia estat ofert en homenatge pel seu ingrés a l'Institut, en nom de la Universitat havia parlat Joaquim Balcells, el savi llatí, ⁷⁷ el primer col·laborador de la Bernat Metge, secretari del Patronat de l'Autònoma. El nom de Lluís Segalà, catedràtic de grec a la Universitat i membre de l'Institut, no figura en les llistes d'assistents a l'homenatge.⁷⁸

Pompeu Fabra citava Carles Riba entre «tants d'homes eminents» que «es trobaven allunyats de la Universitat i hi haurien romàs per sempre amb el sistema de les oposicions lliures»;⁷⁹ i, entre els estudiosos i intel·lectuals que calia incorporar a la tasca d'una Universitat nova, atenta als temps, a la formació tècnica i integral dels estudiants, parlava sense personalitzar i per exemple⁸⁰ d'una «perso-

76 Segalà li va contestar el 26 de maig amb una lletra citada per Guardiola [2005, p. 271-272], en què li deia que, tot i estar «interessat en favor d'un altre aspirant digníssim», «coneguts els mèrits», «vaig ser el primer en proclamar que s'havia d'elegir a vostè, encara que per a mi es presentés el problema d'haver de col·laborar amb una persona que, sense haver-li jo fet cap mal, m'havia dit que no podíem seguir considerant-nos amics». Cf. nota 74.

77 Vidal 2004.

78 Medina 1989, I, p. 273. Riba devia tenir sempre present que, quan ell havia estat presentat com a candidat a membre de la Secció Filològica, Segalà s'hi havia oposat. Anys després, en una carta a Joan Coromines (Guardiola 2005, p. 267), Riba es referia dues vegades a aquesta actitud de Segalà: «Va considerar la presència d'un enemic personal seu –per tal em tenia!– dins la Secció, com una molèstia, sí no com una ofensa per a ell», diu primer; i després, però, afegeix que, un cop ja era candidat de la Secció, Segalà el va votar al Ple, i mai, després, tot i ser «persona més aviat d'esperit estret, fins de vegades tiquis-miquis, mai el Dr. Segalà no em va demostrar el seu disgust per la meua presència dins la Secció Filològica, mai no em va fer recordar que s'havia oposat a la meua entrada; mai ni en les dissensions i en les disputes, alguna vegada violentes, que després, sobre matèries de caràcter filològic, vam tenir» (carta del 28 de febrer de 1955; text confrontat amb el de Ferrer-Pujades 2002, p. 159-160).

79 Fabra 1935, p. 141.

80 A propòsit d'una figura docent –el professor lliure– que no correspon a cap nomenament de Riba; el que diu Fabra sembla però simptomàtic d'un propòsit, d'un disegni: Fabra 1935, p. 140.

na eminent que dirigeix un servei, la qual hom incorpora a la Universitat ensems amb les organitzacions que es troben sota la seva direcció». Hi va haver fluïdesa entre el Seminari de la Universitat i l'ensenyament de Riba a la Bernat Metge; el Seminari versemblantment no pretenia d'entrada engolir la Bernat Metge però sí institucionalitzar en el marc del nou projecte universitari –a l'empara d'una institució pública, de tots– la relació mestre-deixeble que exercia Riba a la Fundació. És molt significatiu, en aquest context, que Riba el 1936 acabés fent de comissari de la Bernat Metge i de director del Seminari de la Universitat, i que llegís la tesi. Com ho és que Segalà fos el mateix any separat de la seva càtedra, acusat de desafecte al règim.⁸¹ En l'endemig, Segalà protestava que no tenia alumnes,⁸² i s'afermava l'opinió que havia abandonat la càtedra per dedicar-se a una acadèmia que tenia al carrer Pelai.⁸³

Segalà havia entrat en una mala dinàmica, d'ençà de la mort de Prat de la Riba, i la distància entre ell i Riba, vint anys més jove –i brillantíssim, reconegut, emergent imparabile–, es devia haver anat apregonant, tant estèticament i intel·lectualment com acadèmicament i cívica. L'any 1937, quan ell dominava el panorama a la Universitat i a la Fundació, en commemorar en un article els quinze anys de l'arrencada de la col·lecció, evocava Riba les causes i el propòsit de les càtedres instituïdes per Cambó a la seva Fundació i lapidàriament i de passada es referia a «l'atonía de la Universitat de Barcelona abans de la seva renovació autonòmica».⁸⁴

81 Aramon 1938, p. 20.

82 Es guarda a l'arxiu de la Universitat una instància de protesta (8 de gener de 1934) de Segalà al Patronat pel fet que els cursos de primer i segon de grec han estat atribuïts a Riba i, per a ell, en canvi, només han deixat una dialectologia grega que no té alumnes: Balcells-Pujol 2002, p. 251-252; Miralles 2004, p. 76-77.

83 La fórmula significativament Bosch Gimpera [1978, p. 231-232], en una lletra de 27 de juny de 1973; la fórmula també Aramon [1938, p. 18], que parla d'un «desinteressament» de Segalà envers les activitats que havia mantingut durant els primers deu anys de la Secció Filològica i d'una distracció «de les seves tasques científiques i universitàries»; aquesta distracció fa que «ens quedem amb la recança de l'obra que hauria pogut deixar-nos» de no haver-se produït el desinteressament que els partidaris del projecte de la Universitat Autònoma atribuïen, de bell nou segons Aramon, al «fet d'encarregar-se de la direcció del Col·legi de Catalunya, dedicat a l'ensenyament del batxillerat i de la carrera de comerç, tasca que havia de robar-li incomptables energies». Igualment Américo Castro: Miralles 2004, p. 77.

84 Sullà-Medina 1988, p. 137.

L'aposta per Riba tenia, en fi, com hauria dit Eliot, l'horòscop de cara. L'hauria tingut, és clar, de no ser per la guerra i perquè els homes de la Universitat Autònoma de la República la van perdre, la guerra. I perquè aquest país va perdre, amb la guerra, l'aposta per la Universitat Autònoma, nova i catalana. Aquest fet, però, convé que no ens faci perdre de vista que Riba s'hi havia compromès, en aquesta empresa catalana de renovació de la Universitat, que d'alguna manera constituïa la culminació del projecte cultural i cívic dels intel·lectuals noucentistes, i que resignadament i dolorosament s'adonava que el desenllaç de la guerra n'impediria la compleció.⁸⁵

3

Ara és l'any 1959, vint després de la desfeta i la fugida. S'han anat escolant –com sempre els anys dels moridors, ràpids, fugaços–, plens de responsabilitats feixugues i d'alguns malentesos i entrebancs, però no mancats de fites pletòriques ni de reconeixements, els anys –de dictadura, de persecució de la llengua i d'opressió de la cultura– de la segona maduresa de Riba. Els anys que van deixar en els joves de la tan difícil represa la imatge de Riba que els va formar i els va acompanyar sempre. Un grup d'aquests joves va invitar Riba a la Universitat, vint anys després. Un dia de gener de 1959. El dia 23, quan feia exactament vint anys –vint anys i un dia– que havia partit de Barcelona camí de l'exili.

Sis mesos després, Riba havia mort, sobtadament. Un home de seixanta-cinc anys, en plenitud de creació i de pensament. Una corona, el dia del seu enterrament, amb una inscripció: «Al mestre Carles Riba, una joventut amb esperança».⁸⁶ Entre l'enterrament i el dia de la Universitat, en comú, el jovent. I l'esperança. I el reconeixement del magisteri de Carles Riba. Certament, no tots els joves que ompliren l'aula de la Facultat on tornà a la Universitat, vint anys més tard,

85 Bosch Gimpera explicà anys més tard (carta del 19 d'octubre de 1971) la preocupació de Riba, que llavors vivia a Sarrià, pel curs de la guerra, en aquests termes (Bosch Gimpera 1978, p. 141): «El desdijuni, me'l pertorbava en Carles Riba, que vivia a Sarrià, i que arribava al Convent de Pedralbes on jo era, i que, amb una cara molt trista, deia. "Què hi ha de nou?", i em comentava l'avanzament dels feixistes, i esperava que jo el portés a la Universitat en el meu cotxe, que s'havia convertit en un autobús per a ús dels col·legues i amics».

86 Manent 1963, p. 78; cf. Medina 1989, II, p. 83; a la pàgina 195 és reportada, provinent del testimoni de Jordi Pinell, la variant «A Carles Riba, la joventut que espera».

eren els mateixos que assistiren al seu enterrament, l'estiu d'aquell mateix any. Però els uns i els altres significaven la voluntat de represa –malgrat els vint anys, llavors, de l'opressió franquista– del disseny cultural, de la recuperació de la llengua i de la dignitat política; la voluntat de represa dels més joves; en primera fila dels quals, els universitaris. De fet, això era l'esperança. I l'expressaven declarant-la en homenatge a qui reconeixien mestre. No només mestre en sentit universitari i intel·lectual, sinó mestre en aquesta direcció, representant l'esperança.

En la més política de les *Elegies de Bierville*, la IX, Riba havia parlat, en conclusió (v. 35-40), de «l'esperança meravellosa» que «traspasa, / crida, més real que la tenebra o l'estel», malgrat la desfeta i la mort, i l'havia presentada en termes de fe («per a molts sembla d'antuvi una fe») i en termes de lluita, en termes de represa, de crit i de retrobament de la força i l'ardiment («arrenca de tots els exilis / cap al seu crit, i els batuts van retrobant-se soldats»). Aquesta era, el dia del seu enterrament, l'esperança dels joves. I els joves no eren ja els soldats vençuts de la República sinó els que, nascuts cap als anys de la guerra o en els immediatament posteriors, albiraven més enllà de la quotidiana ignomínia, per dessorre del feixuc silenci imposat, un futur de dignitat personal i col·lectiva.

Riba havia representat aquesta esperança, aquesta fe, aquesta lluita que una nova generació recollia, des de l'exili fins a la mort, durant aquells vint anys. S'havia fet molt més gran com a poeta, s'havia esmerçat en noves ben acomplides empreses de traducció i la seva crítica havia assolit un grau de compromís i de precisió i acuitat excepcional. Era President de l'Institut i Director, per fi, de la Fundació Bernat Metge. Tot això, ho era ell, i en funció d'això que era, podia representar tothom i tothom s'hi sentia ben representat. Joan Fuster parlava en una carta⁸⁷ del «buit» causat per la mort de Riba en aquest sentit, en l'àmbit d'una «funció delicadíssima, diguem-ne de diplomàcia, en l'ordre polític-cultural, que només ell podia i sabia acomplir. Ell era un home representatiu que, anés on anés, ens representava més dignament del que mereixíem». Pere Quart va cisellar en un poema –concisament, com si fos en una estela funerària– aquest buit.⁸⁸

Aquest buit el va deixar l'home que moria, l'intel·lectual digne, serè i indefallent, que millor representava la llengua, la literatura, les aspiracions de la

87 Manent 1963, p. 78; cf. Medina 1989, II, p. 84.

88 El poema «Mort de Carles Riba» fou inclòs en el llibre *Vacances pagades* (1960): Oliver 1975, p. 239-240 (amb una variant en el vers 6).

cultura catalana arreu del seu domini, a l'exili interior, en la ja llavors inacabable postguerra. La imatge que d'ell es consolidà com a testimoni d'excel·lència intel·lectual i moral i de servei al país, s'erigí sobre la figura dels vint anys de la seva segona maduresa.

I aquests anys els havia viscut separat de la Universitat. Fins que uns joves l'invitaren, a finals de gener de 1959, i Riba hi anà i se'n trobà un centenar i els llegí uns poemes. Riba conservava i potser havia acrescut les seves qualitats de conferenciant, la seva capacitat de guanyar-se el públic; també la seva traça com a lector i glossador de poemes –seus o traduïts per ell–. Havia exercit aquestes qualitats, aquesta traça, pertot arreu, davant d'auditoris de moltes menes, sempre amb èxit. Però probablement cap altre moment, cap altre lloc, significà per a ell tant com aquellencontre amb els joves que eren l'esperança personificada, aquí present a la Universitat, del sentit de la seva lluita lúcida i sense treva.

Entre altres coses perquè Riba se sentia, com a intel·lectual, però sobretot com a poeta, en una fase de renovació, rejuenit i amb embranzida. I davant d'aquells joves universitaris recità uns poemes, que ell tenia traduïts de fresc, d'un poeta diferent, original en termes de poesia i alhora pertanyent d'alguna manera –també diferent– a la mateixa tradició dels seus grecs: uns poemes de Kavafis.

Després de les *Elegies de Bierville*, amb poemes anteriors, contemporanis i posteriors, Riba compongué *Del joc i del foc* (1946), un llibre complementari, ha pogut considerar-se,⁸⁹ però cabdal per l'exercici de concisió, de despullada essencialitat, que l'ús de la forma mètrica de la tanka li comporta i també perquè els poemes de «Per a una sola veu», que ocupa la part central d'aquest llibre, presenten tot de coincidències –no solament d'ordre temàtic, també formal– amb els últims poemes de Riba,⁹⁰ els que no arribà a aplegar en llibre⁹¹ i són els més significatius, en un cert sentit, de la renovació poètica que Riba cercava en els seus últims anys. Més endavant, Riba publicà els sonets de *Salvatge cor* (1952), formalment vinculats a *Tres suites* (1937), i un llibre més proper a la renovació que dèiem, *Esbós de tres oratoris* (1957). Demés, recordem-ho, Riba reprengué i reescriví la seva versió de l'*Odissea* i també reprengué almenys l'impuls de traducció dels tràgics en vers que havia començat, amb Sòfocles, a l'època de la Biblioteca

89 Medina 1989, II, p. 21: «El llibre central de Riba no es podria entendre sense aquest».

90 Ferrater 1979, p. 119.

91 Miralles 2007, p. 101-126.

Literària i, amb Eurípides, a finals de la dècada dels anys vint.⁹² I va engegar la traducció bessona, diguem-ne, de les *Tragèdies* d'Èsquil a la Bernat Metge: la de les *Tragèdies* de Sòfocles, que és una meravella de rigor i ponderació, excepcionalment perceptiva de l'equilibri apassionat, ara exaltat adés contingut, del lirisme i del discurs monològic i dialogat d'aquests drames.

Per dir-ho abruptament per tal d'anar anant cap al nostre tema ara, aquell dia de gener de 1959 a la Facultat. Des que havia tornat de l'exili, la seva poesia, tancat el cicle elegíac, havia atès el cim dels sonets de *Salvatge cor*, que certament reprèn l'alt nivell dels de *Tres suites* però que incorpora una quinatessenciada dimensió física, realment transcendida però carnal, ausiasmarquiàna i existencialista. Davant dels millors sonets del mestre Carner, brillants, sonors, matisats i precisos, sempre amb un toc de melangia, de latent meravella o de conformada resignació, aquests de Riba representen un equilibri ultrat, perquè la densitat, la concentració dels continguts, l'ambició sovint fins excessiva de cada poema hi és compatible amb una mena de difícil perfecció segurament esculpida amb esforç però nítida, natural en l'acompliment. Davant dels millors sonets de Foix, aquests de Riba no arriben a la mateixa fulguració onírica, imatjada, llampegant, ni certament a la consistència pictòrica excepcional d'alguns d'ells, però cisellen el fulgor, amb un apregonament mental intel·lectualment més tens, més sostingut i dens, humanament molt madur i sincer, també des del punt de vista del sentiment. No és una qüestió de comparacions, però que el poeta de les *Elegies* fos també capaç de fer el cim de *Salvatge cor*, això és un fet realment extraordinari. Com ho és que, després dels cims de les *Elegies* i de *Salvatge cor*, Riba anés encara a la cerca d'una altra cosa, la seva inquietud el portés, com a un jove, a trobar i a mirar d'obrir alguna altra porta a la seva poesia.

El relat homèric, el monòleg i el diàleg tràgics, potser sobretot l'estil planer però tan efectiu, controlat fins i tot quan voreja el patetisme o hi cau, d'Eurípides, tot plegat, d'una banda –i hi ajudaren el Carner de *Nabí* i l'Eliot dels *Four Quartets*–, enllaminiren Riba cap a una poesia diegètica que no el privés de la identificació, de la implicació personal, situant el jo, que tan directament havia exposat en *Salvatge cor*, darrere dels personatges, dins de les diverses escenes del relat, de les històries contades. Això d'una banda. De l'altra, Riba cercà una eficàcia més insistent, d'efecte més intens, que mirà de plasmar en tot de poemes

92 Medina 1989, II, p. 234.

més de circumstàncies, més concrets, i anà a pouar-la de la cançó i de la contalla, de la poesia femenina –o de les qualitats que ell atribuïa a la poesia femenina– i de l'objectivitat o neutralitat sempre intencionada, només aparent, alhora sofisticada i eixuta, decadent i austera, dels poemes de Kavafis.

Aquestes dues direccions, la que mena a l'*Esbós* i la dels poemes solts, per a Riba eren complementàries. En el curs d'una presentació d'un dels oratoris de l'*Esbós*, «Els tres reis d'Orient», Riba mateix destacà⁹³ «com el desig d'escriure'l sortí de l'acceptació que havia tingut una cançó de Nadal amb què, per exprés encàrrec, col·laborà en una pàgina nadalenca de *Destino*; una cançó breu, musical, directa, però, al seu entendre, situada en el cor de les angoixes i de l'esperança del nostre temps». ⁹⁴ El poema-cançó de Nadal és pres per Riba com un detonant del recorregut narratiu des dels tres reis fins a l'infant i als infants que l'adoren; l'oratori és de pessebre, però recorre l'espai de la il·lusió de tots els infants, situa la promesa del naixement en la tradició, dins de casa. Tot i ser tan diferents, la guspira que encén tots dos poemes, venia a dir el poeta, és la mateixa. En aquest sentit les dues direccions poden tenir-se per complementàries.

I encara un altre exemple: Marfany va trobar dins de la carpeta dels poemes que Riba destinava «a un nou recull, encara sense títol», un poema en hexasíl·labs, amb el títol «Cor delatat», que edità com un poema independent, solt.⁹⁵ Pertinentment, Joan Ferraté va cridar l'atenció sobre el fet que, els versos d'aquell poema, Riba els havia integrat, com a parlament d'Isrofel, en «El fill pròdig» (IV, 41-77);⁹⁶ això assentat, la confusió de Marfany, a més de mostrar que de vegades els filòlegs badem, com tothom, il·lustra que, en un moment determinat, Riba havia pensat en aquells hexasíl·labs com un poema,⁹⁷ i que després els transferí a l'Isrofel de l'oratori. O sigui, que hi havia comunicació, complementarietat, entre el que escrivia com a poema seu i el que situava dins l'*Esbós* en boca d'un seu personatge.

Riba no va fer acte de presència a la Universitat, aquell dia de gener, amb els seus poemes. Va triar, més ponderadament, d'oferir als joves la seva veu, la seva poesia, construint els mots d'un altre; i, aquest altre, no fou un tràgic ni el poeta de l'*Odissea* en els fragments amb què Riba sabia oferir un tast eficaç

93 Sullà-Medina 1988, p. 286.

94 El poema és «Nadal»: Marfany 1965, p. 331.

95 Marfany 1965, p. 332-333.

96 Ferraté 1967, p. 55b.

97 Miralles 2007, p. 109 s.

del total; va ser un personatge singular, un gris funcionari d'Alexandria, ciutadà britànic, que havia escrit poemes en grec. Li agradava llegir llibres d'història, del Mediterrani oriental, de l'època hel·lenística, romana, bizantina; li agradaven els epigrames, la concisió treballada i subtil, de precisió aparentment senzilla, dels epigrames de l'*Antologia Palatina*. El grec l'havia après en el clos familiar, juntament amb l'anglès i el francès. I literàriament se l'havia anat fent a mida del que volia escriure, llegint sobretot, molt interioritzat i personal, una llengua seva, no del tot confrontable ni amb el grec contemporani dels hel·lenòfons de Grècia ni amb el grec literari dels escriptors del seu temps.

Guardiola, resseguint les al·lusions de Riba en les seves cartes als seus poemes, parla «d'una certa sequera poètica», des de 1956,⁹⁸ «que s'allargarà fins a la seva mort». Pel que fa a l'acte a la Universitat, però, Riba disposava de tota la seva obra poètica o, si volia, com sembla que volia, no prevaler-se del passat, de la seva obra feta, sinó fer servir el més recent, el que llavors trobava nou, per comunicar-se amb els joves, llavors també tenia a disposició tant els oratoris de l'*Esbós* com d'altres traduccions. La raó que triés Kavafis per a la Universitat ha de ser, doncs, que s'hi havia engrescat i el trobava més escaient per a un públic jove. El dia abans d'aquella lectura, el 22 de gener,⁹⁹ escrivia a Pierre Rouquette: «Jo, després dels *Oratoris*, a penes he escrit versos: no he desdit, però no em vull forçar»; o sigui, constatava aquesta sequera poètica, i afegia: «Darrerament, he traduït una seixantena de poemes de Cavafis, quan a França i a Itàlia aquest extraordinari neogrec només era conegut en petita part»; o sigui, mostra l'alta estima en què té aquests poemes i es mostra satisfet d'haver-se avançat, la seva traducció al català, a les versions en altres llengües. Es refereix després a les *Tragèdies* de Sòfocles que van sortint a la Bernat Metge, «d'on sóc ara director de dret després de tants anys de ser-ho de fet» –informa i se'n queixa–,¹⁰⁰ i acaba alhora amb una referència a la situació d'opressió, en la qual li toca fer tot de papers que no caldria, i a l'esperança que, això no obstant, representen els joves: «I amb això... mil contínues prestacions per sostenir tot allò que no han pogut enfonsar i que reprèn

98 Guardiola 1993, p. 283 (carta a Camilo José Cela del 3 de maig: aquest li ha demanat un poema per a *Papeles de Son Armadans* i Riba contesta «No tinc de moment res disponible: aquest Fill Pròdig sembla que s'hagi dilapidat fins el seu autor. Resto, però, ben de grat compromès»).

99 Guardiola 1993, p. 483.

100 N'és ara director perquè n'ha estat nomenat, però li ha calgut esperar que es morís Estelrich per a ser-ne, tot i que, de fet, era ell, Riba, qui feia la feina de director.

en un admirable i generós jovent». Podríem sospitar que Riba, que en altres llocs valora altres grups de joves, com el de Vic,¹⁰¹ té ara especialment present la invitació per a l'endemà. La carta a Rouquette, de tota manera, ens acostava a Riba, a com es veia i es trobava, el dia abans.

Perquè, aquell dia, es tractava, d'una banda, d'encertar-la amb el tema, de sintonitzar ell amb els joves: per mitjà de la poesia, de la llengua; per mitjà de la literatura i de Grècia; però també es tractava de tornar ell, físicament, a la Universitat, a la seva Universitat, d'on havia estat expulsat feia vint anys.

Si les últimes vegades hi havia potser baixat amb el cotxe oficial de Bosch Gimpera, aquesta hi tornava a peu i invitat pels estudiants, una comissió dels quals l'anava a rebre a la porta principal. L'endemà passat Riba escrivia al seu fill Oriol: «Feia vint anys que, de primer per principi, i després per desavesament, no havia posat els peus a la Universitat. Això se sabia. Jo allí era una mica un fantasma, un mite, una figura literària ja classificada. Quan vaig passar el llinard de l'aula em van fer una ovació de benvinguda, i en acabar la lectura una d'arreveure, amb inacabables serrades, com potser no n'havia sentit mai. Eren més d'un centenar a escoltar-me».¹⁰² Notem que no parla de la distància en termes acadèmics, de professió universitària. És tot el que és ell, l'home de lletres, l'intel·lectual, l'humanista, tot el que representa per a la llengua i la cultura catalanes, que Riba pensa que els estudiants veuen com una aparició d'una altra època; una època que ja és un mite i el converteix a ell en mite, ell que, com a escriptor, creu que els estudiants ja el tenen etiquetat –fitxat com a poeta difícil, traductor dels clàssics i crític rigorós, per exemple–. No diu, doncs, m'esperaven com el catedràtic que jo hauria pogut ser –o ells haurien pogut tenir– sinó com a un intel·lectual d'antic prestigi, per abreujar, «una figura literària ja classificada». I és en aquest sentit que Riba els surt al pas amb Kavafis. Riba vol fer una poesia nova, que connecti més amb els joves –que li surti o no com ell voldria, això és un altre tema; el fet és que hi pensa, que ara voldria fer-la–, i, quan els joves l'inviten, Kavafis li serveix perquè vegin en ell el poeta que els porta –amb els versos que ha fet seus d'un altre poeta– alguna cosa més enllà del ja classificat: una poesia nova, viva, diferent.

És evident que, en aquells anys, no tot van ser flors i violes, per a Riba. Les feines que havia tingut, s'havien esvanit totes. Li van quedar els encàrrecs de

101 Medina 1989 II, p. 30-31; 119-120.

102 Medina 1989 II, p. 77.

traducció procedents de mecenes, més o menys ben remunerades però que li donaven mentre duraven un sou, una cosa fixa, i el que li anessin degotant Cambó i els seus hereus, en el fons ressentits amb l'obra que havia fet Riba com a comissari de la Bernat Metge durant la guerra. A més, és clar, de feines editorials diverses i del que li podia anar rajant de conferències i lectures. Des del punt de vista econòmic, Riba i els seus van anar fent, però les van passar més d'un cop magres, i Riba s'hi referí, alguna vegada, amb elegància però amb claredat. En contrapartida, Riba va ser dels pocs que va poder continuar fent la seva obra, vivint del que feia en català –del que traduïa, sobretot– i del que li provenia del seu prestigi com a intel·lectual català, generalment reconegut dins i fora del domini de la llengua. Va rebre homenatges i reconeixements; va tornar a viatjar, per Espanya i per Europa, airejant el català i els temes catalans, sempre tan universalment tractats com li era possible.

El país tampoc no era una bassa d'oli, i, a més dels joves, hi havia els d'abans –els vencedors i els adaptats–. Les diferències i reticències de Riba amb intel·lectuals com Manuel de Montoliu o Josep Maria de Sagarra¹⁰³ –tan diferents, perquè també era diferent el lloc de cada un d'ells en l'estimació de Riba, i l'opinió i l'afecte que l'un i l'altre li tenien– tenen un fons que també és polític i de fidelitat cultural.¹⁰⁴ Per a Riba, el seu treball era un servei, una tasca obligada, una missió, i d'això feia part el rigor intel·lectual, la indefallença i l'esforç; també les magreses de cada dia i àdhuc els riscos que eventualment en derivessin. Però ni això li estalviava la gelosia dels que havien optat per un altre camí ni el feia no reaccionar, a voltes, indignat.¹⁰⁵ Així, per exemple, reaccionava contra Sagarra, que s'havia deixat crear membre de l'Institut, el 1942, però no hi apareixia ni hi feia res.¹⁰⁶ A la Universitat, o relativament a la Universitat, no havia faltat, durant aquells anys, alguna ànima caritativa que es referís al Riba de l'Autònoma, particularment al dels darrers anys de més gran compromís, com a un «intrigant, protagonista de Déu sap quines conjures per a desbancar els legítims titulars». Era

103 Medina 1989, II, p. 41-51; 133-142; 34-37; 122-125.

104 En el cas de Sagarra i Pla és explícit el testimoni de Santos Torroella adduït a Guardiola 2005, p. 301 (provinent d'Agustí Pons).

105 Manent 1963, p. 74.

106 Escriu Riba a Coromines (carta de 29 d'agost de 1949: Guardiola 2005, p. 234; Ferrer-Pujades 2002, p. 85) «En Sagarra comptat i debatut no ve mai»; cf. Balcells-Pujol 2006, p. 85, 86, *passim*.

Riba mateix a recordar-ho en aquests termes, l'any 1954,¹⁰⁷ i a justificar-se que ell sempre s'havia resistit «a fer carrera dins la Universitat» i que més aviat s'havia sentit alliberat de poder «sortir d'un cop de les pressions que se'm feien perquè hi acceptés una càtedra». Amb tot el seu prestigi, i malgrat tot, Riba era dels perdedors, i era possiblement mesquí però fàcil, per als vencedors, evocar per fer-li mal el fantasma de Segalà –que, dit sigui de passada, havia mort víctima d'un bombardeig franquista–.¹⁰⁸ I, com que res del que l'Autònoma es proposava havia tingut continuació ni tenia encara cap futur, tampoc la queixa de Riba que ell no hi havia tingut cap ambició universitària pot verificar-se. El que és clar és que molts van mirar de desacreditar-lo i que també des de la Universitat o a propòsit de la Universitat van tirar amb bala contra ell.

A més de la carta al seu fill Oriol escrita un parell de dies després, hi ha un testimoni d'aquell acte a la Universitat degut a Riba mateix, una altra carta que enviava a Julia Iatridi uns dies més tard, el 7 de març, i de la qual la senyora Iatridi va donar coneixement, en grec, als lectors de la revista *Nea Hestia*,¹⁰⁹ en un article aparegut pocs dies després de la mort de Riba.¹¹⁰ El cognom de soltera d'aquesta senyora era Bustinduy, i el seu pare un músic basc que va emigrar a Grècia; la carta de Riba és escrita en castellà, llengua de la qual traduïa sovint al grec Julia Iatridi.¹¹¹

El testimoni de Riba és important tant pel que hi diu sobre Kavafis i les traduccions que n'ha fet –i per l'interès que mostra per la poesia neogrega, per Seferis–, com pel que hi explica no solament sobre l'acollida que li van fer els estudiants i l'acte en si sinó també sobre la Universitat i ell.¹¹² A l'explicació de l'acte, en efecte, Riba preposà aquest aclariment: «Yo había sido profesor en nuestra Universidad, cuando estaba vinculado con todo lo que para mí ha sido idea y servicio»; o sigui, en una època en què teníem una idea de la Universitat

107 Segons Medina 1989, II, p. 184.

108 Segalà vivia de feia poc a Balmes amb Gran Via, i la bomba que el matà va caure a casa seva el 17 de març de 1938; la casa era a tocar mateix de la Universitat i, cinc dies abans, la lectura de la tesi de Riba hi havia tingut lloc sota una amenaça de bomba; aquell dia 17 de març «l'expansió de l'aire va ensorrar el sostre del paranimf de la Universitat», recorda Bosch Gimpera [1978, p. 233].

109 Iatridi 1959.

110 Solà 1977, p. 24 i 31.

111 Informativa i competent la nota de Guardiola 1993, p. 307.

112 Guardiola 1993, p. 494-497.

i anàvem a servir-la. Això vol dir que creia que hi havia anat per aquesta idea –la culminació del projecte noucentista, el seu acompliment en una Universitat nova i catalana– i amb la mateixa voluntat de servei que invocaven altres intel·lectuals com Nicolau d’Olwer;¹¹³ no implica que no hagués volgut acabar sent-ne catedràtic sinó que no s’havia plantejat anar-hi per l’ambició concreta de fer-hi carrera. Fa a continuació un salt en el temps, a la Universitat en mans dels vencedors, i en tornar ell de l’exili: «No necesito explicarle por qué en 1939 quedé, con otros colegas, automáticamente fuera. Al volver, en 1943, del destierro, la Universidad para mí era, tenía que ser por principio, un paraíso, no precisamente cerrado, sino ocupado, desfigurado, hostil. Por principio no puse más los pies en ella; con esa ausencia, afirmaba algo». Contingudament, aquí Riba s’esplaia: exclusió automàtica, ocupació pels vencedors i estranyament dels vençuts, amb el resultat d’una desfiguració: de la conversió, d’allò que en el record era pels propòsits i els fets un paradís, en un espai enemic, hostil. Si algú que havia estat compromès per servei amb aquell paradís de propòsits i fets ara no hi posava els peus, la seva absència proclamava en silenci la indignitat de la situació actual.

Però hi havia aquella esperança de les *Elegies*, que emergia del cor mateix del desastre, i el compromís de Riba amb l’entesa amb els intel·lectuals castellans, que tants de maldecaps li portà, i la feina constant, abnegada, per la represa i la reconstrucció interiors.¹¹⁴ «Pero ha ido creciendo», continua en la carta a Iatridi, «una generación para la que la guerra no eran unos hechos vividos, sino una tragedia contada, que había desmoralizado a sus mayores, dejando para los jóvenes un ambiente de mentira, de rencor, de cerrazón, de desconocimiento, de negación de la libertad, de mixtificaciones de lo más sagrado. Estos jóvenes no han podido menos de ver, sin embargo, que algunos de sus próximos predecesores hacían examen de conciencia y se agrupaban otra vez, desde el uno y el otro campo, para el establecimiento de una paz fundada en un amplio humanismo, en el que la convicción y la actitud valieran más que las palabras. Así empezó a crearse otra vez un nexo entre el pasado y el futuro. No todo eran ruinas en aquél, quedaban, como gérmenes vivos, las enseñanzas y la dignidad de algunos, más que profetas, ya obreros del futuro que los jóvenes se comprometían a forjar». Aquesta pau fundada en un humanisme –que ara vol dir una actitud de l’esperit: una convicció

113 Miralles 2000, p. 9-10; Miralles 2002b.

114 Medina 1989, II, p. 51-55; 142-157; 78-79; 188-190; 21-24; 108-114.

després d'un examen de consciència–, en què convergeixen vencedors i vençuts («desde el uno y el otro campo»), castellans i catalans, hauria de provocar, en l'esperança del jovent, un renéixer del que va ser destruït; convertit en ensenyament i en obligat, imprescindible respecte a la dignitat humana –de tots els homes–, el que va ser destruït retorna com un projecte, transmès pels partidaris d'aquest humanisme; un projecte que, aquesta vegada, hauran de dur a acompliment els més joves.

Dit d'una altra manera: el projecte de la Universitat Autònoma, i el sentit que donava a haver-hi ell col·laborat per servei, per a Riba no era un fet concret i prou sinó que ell l'havia viscut i l'havia integrat després en el seu humanisme, en allò que, en els anys de la dictadura franquista, el salvava com a home, en el nucli més profund de la seva dignitat. I ara interpretava que els joves el cridessin a la Universitat –els joves, i espontàniament; no la Universitat oficial– com un signe que aquests joves s'endinsaven pel camí d'aquesta pau basada en l'humanisme. Gratant gratant, pel camí de Pico i d'Erasme, de la cultura grega com a *paideia* absorbida pel cristianisme; pel camí de l'humanisme ribià.¹¹⁵

I aquest moment coincidia amb un impuls dins d'ell cap a una poesia diferentment orientada. Quan escriu a la Iatridi, Riba, tot i mostrar interès per la poesia de Kavafis, per la de Seferis i pel «presente vivo de mi Grecia eterna» (que vol dir per la Grècia d'ara i la seva llengua: la seva traducció de Kavafis li sembla «más viva» que les que ha vist a altres llengües per «la semejanza en la situación de las dos lenguas –neogriego y catalán–»), de fet el que té realment al cap de contar-li i articula la carta és la lectura a la Universitat, el sentit que dóna a la seva presència, al seu retorn, cridat pels estudiants: «El pretexto», arriba a dir, «de mi vuelta... era leerles algunos poemas de nuestro Cavafis».

Això és clar. Però no ha de fer-nos oblidar la importància d'haver triat Kavafis. Grècia en la veu d'un poeta d'ara, més proper, sentit com a contemporani. No és, ara i aquí, el moment d'entrar més en profunditat en allò que Riba hi va saber trobar, en termes de poesia i de poètica. Bastarà, potser, mirar de glossar un moment allò que escrivia a Gabriel Ferrater:¹¹⁶ «Em fa goig de veure vençut a la grega, a força de vitalitat, una vitalitat que arriba a ésser feroç, i a força de llum, una llum pura i dura que no admet enganys, el modernisme i la seva sentimental

115 Miralles 2007, p. 159-170.

116 Guardiola 1993, p. 411 (carta del 12 de desembre de 1957).

quincalla». La sintaxi –o potser només la puntuació– pot oferir alguna ambigüïtat o opacitat. La cosa en si és aquesta: «veure vençut a la grega el modernisme i la seva sentimental quincalla»; és això que fa goig a Riba, i també el fet de veure que aquesta victòria és, diu, «a la grega», cosa el sentit de la qual explica explicant que ha estat vençut, el modernisme, a força de vitalitat i de llum (aquestes dues armes són les que converteixen la victòria en una victòria a la grega); quant a la vitalitat, especifica que és fins a la ferotgia, i, pel que fa a la llum, la posa en relació amb la veritat: «una llum pura i dura que no admet engany».

Dels sentiments, joies de gran valor, el modernisme n'havia fet quincalla. A força de vitalitat i de llum, Kavafis n'ha restituit la força i la veritat. Si en fos ara el moment, podríem evocar Maragall –que des del modernisme havia percebut la vigoria del sentiment com a no contraposada a la idea, al concepte–, Hölderlin i Rilke –dos altres poetes moderns traduïts per Riba¹¹⁷ i també Eliot. Bastarà, també, que deixi aquí abruptament apuntat que Riba va veure en Kavafis la capacitat de convertir un pensament en sensació, en cosa viva –o vivent, terme que a vegades preferia–, en un moment en el temps i per a sempre, i hi aprecià alhora el gest decisiu, la tria d'un angle, la focalització: que, com havia sabut pouar, del fons de la memòria sobtadament il·luminat pel record, un moment exacte, la força d'un sentiment que les paraules del poema assenyalen a penes, retallen i evoquen, així també hagués sabut individuar, com un moment de la vida, un passatge, un lloc d'una vella crònica, d'un historiador antic, i oferir-lo al lector de manera justa, precisa, convertit en sentiment i en pensament, des d'aquell angle, net, despullat de sentimentalisme.

4

Deu anys després. A la Facultat de Filosofia i Lletres. N'era degà Joan Maluquer. Maluquer va impulsar-hi una «Propuesta de estructura autónoma y nuevo plan de estudios de la Facultad», que havia d'acabar convertint-se, d'ençà de

117 De Hölderlin, poemes del qual havia traduït entre 1922 i 1936 –o sigui, en el primer període de maduresa–, va publicar-ne un llibre el 1944 (Ferrater 1971); de Rilke, els esbossos de versions, com els anomena Sullà 1984, podrien haver estat fets entre 1930 i 1939, o potser entre 1943 i 1950 (Sullà 1984, p. 12-13).

1969, en un pla d'estudis nou, senzill i renovador,¹¹⁸ recolzat per la major part dels professors i alumnes; un pla que tothom anomenava el pla Maluquer –i que s'acabà en una de les periòdiques involucions, degudes a moltes causes, que d'ençà de llavors s'han anat produint a la Universitat: sembla que es resolguin qüestions tècniques, concretes, però de fet es torna enrere des del punt de vista global, de conjunt, de concepció i propòsit–. Entre els professors, hi havia gent nova, la necessitat d'un canvi hi era cautelosament però clarament percebuda; entre els estudiants, allò representava, després del llampec –aquí ja llunyà un any després– de maig de 1968, poder tornar a una feina que els demanava fixar-s'hi, engrascar-s'hi i tot: implicar-se en els estudis, treballar més a tocar dels professors. Podem considerar aquell moment primera pedra d'una Universitat nova. Pel que fa a catalana, anàvem encara més endarrerits. Però hi havia una càtedra de català, que semblava una mena de miracle als que venien de l'època de repressió més negra i sense concessions, i un guany que havia de ser només un començ –el començ d'una Universitat normal, en català i capdavantera de la cultura catalana i entre les Universitats d'arreu del món– als que hi havíem estudiat uns anys abans.

El dia 4 de novembre de 1937, que era, dit sigui de passada, el dia del seu sant, Riba havia rebut de Josep Xirau un ofici que el nomenava «membre del Tribunal que presidit pel Dr. Bosch Gimpera, ha de jutjar els exàmens de Llicenciatura en Història Antiga de l'alumne Sr. Joan Maluquer i de Motes». El mateix Maluquer, és clar, del pla Maluquer, el degà de 1969. El mateix Maluquer que es posà institucionalment al cap de l'homenatge a Riba que la Facultat de Filosofia i Lletres li dedicà amb motiu de complir-se, aquell any 1969, el primer decenni de la seva mort.

No sé si molts sabien, aleshores, que Riba havia format part del Tribunal de Llicenciatura, a la Universitat Autònoma de Barcelona, del degà Maluquer. Tanmateix, la coincidència de l'arrencada d'un pla d'estudis autònom i d'un homenatge a Riba, a la Universitat de 1969, em sembla un fet remarcable, una reivindicació tàcita –res d'aquesta mena no era encara explícit, llavors– d'aquella Universitat –nova i catalana– en la qual, el 1937, l'homenatjat havia format part

118 Cal remarcar, és clar, que no és només una proposta de pla d'estudis sinó d'un pla d'estudis emmarcat en una «estructura autònoma» i que es tracta de la Facultat de Filosofia i Lletres. L'autonomia universitària havia començat a la República per les Facultats de Filosofia i Lletres, primer de Barcelona i Madrid (Decret de 15 de setembre de 1931), i després de tot l'Estat (Decret de 25 d'octubre de 1932): Pons 2009, p. 47-51.

del Tribunal de Llicenciatura de qui ara impulsava l'acte de record i homenatge –deixeble directe, a més, de qui era llavors rector de la Universitat Autònoma de Barcelona, el Bosch Gimpera que, segons l'ofici de Xirau, degué presidir aquell Tribunal, valedor sempre de Riba com a professor universitari.

Maluquer va trobar a la Facultat encara de Filosofia i Lletres dos col·laboradors entusiastes i els més escaients per a l'homenatge a Riba: Josep Alsina, catedràtic de grec, i Antoni Comas, catedràtic de català. L'acte se celebrà a l'Aula Magna el dia 28 d'octubre i de l'avinentsa va sorgir la idea de dedicar-li una miscel·lània *In memoriam*. Que era realitat l'any 1973, endegada per l'Institut d'Estudis Hel·lènics i el Departament de Filologia Catalana, que volia dir Alsina i Comas, i publicada per Ariel, en aquella època una editorial molt receptiva a iniciatives universitàries d'aquesta mena.

En aquest volum de quasi sis-centes pàgines, s'hi entrava per un «Pòrtic» on s'informava sobre l'acte de quatre anys enrere (de fet, el colofó declara, com si es tractés d'un dia qualsevol, que el llibre «s'ha acabat d'imprimir als tallers d'Editorial Ariel, S. A., Esplugues de Llobregat, Barcelona, el dia 11 de setembre de 1973»). L'acte havia estat presidit per Clementina Arderiu i el degà, i asseguts a la presidència hi havia hagut Jordi Rubió, J. V. Foix i Eduard Valentí, juntament amb Alsina i Comas. Hi van prendre la paraula, per aquest ordre, Alsina, Valentí, Foix, Rubió i Maluquer. Alsina i Valentí van referir-se al tracte de Riba amb els clàssics: Alsina d'una manera més general i objectiva, mirant d'il·luminar la visió del món antic de Riba a partir d'algunes converses que hi havia tingut; Valentí des de la perspectiva d'un deixeble que agraiïa a Riba la manera com sabia combinar i transmetre, amb l'explicació filològica, també l'anàlisi literària, la valoració crítica dels textos com a literatura i cultura.

A partir del seu retrat de Riba a *Catalans de 1918*, Foix va parlar d'altres records, de poesia, de l'estímul constant que li havia representat sempre la conversa, el tracte amb ell. D'entrada, en començar l'acte, abans d'anar donant la paraula als oradors, el degà havia comunicat o llegit l'adhesió de Josep Carner, des de l'exili belga, a la commemoració de Riba. Amb la intervenció en directe de Foix, tan sentida i brillant, els dos més importants poetes vius de Catalunya –Carner ja havia mort en ser publicada la miscel·lània– van ser presents en aquell acte, aquell vespre.

Un acte que Rubió va dur a la Universitat, al lloc on se celebrava, en recordar el dia de la lectura de la tesi de Riba, que va tenir lloc en l'alarma d'un

bombardeig. Una rememoració emotiva i amb coneixement de causa –Rubió formava part del Tribunal que valorà i qualificà la tesi– i un testimoni –que Rubió ja havia donat en altres ocasions més compromeses– decididament a favor del retorn de la dignitat, de l'establiment de la pau i de l'entesa. I d'aquí va agafar empenta el degà Maluquer, el qual, segons refereix el «Pòrtic» esmentat, «va afirmar que actes com aquest eren testimoni de com seguia viu l'esperit de la Universitat Autònoma, de la qual Carles Riba va ésser un dels mestres més il·lustres, i que l'actual Universitat de Barcelona es volia reconèixer com hereva i continuadora d'aquell esperit». No cal dir que les paraules del degà promotor de la commemoració, i després de l'evocació pel doctor Rubió de Riba com a professor de la Universitat Autònoma, confirmaven allò que era el motor del propòsit d'aquells universitaris: recordar, a partir de la commemoració del decés del seu intel·lectual més prestigiós, l'exemple d'aquella Universitat nova i catalana de cara al futur.

En vida, Riba havia estat homenatjat amb un regal, un acte i una miscel·lània, en complir els seixanta anys.¹¹⁹ L'acte de 1969 i la miscel·lània de 1973 eren diferents certament perquè Riba havia mort, però eren diferents pel lloc d'on havia sorgit la iniciativa: la Universitat en el moment en què molts pensaven en la seva renovació, en la necessitat que tornés a situar-se en el lloc que li tocava en el guiatge de la cultura catalana, reprement –a distància i en tota una altra circumstància, però reprement– el projecte de l'Autònoma.

El 1973 la Universitat de Barcelona tenia un rector comissari, i l'antiga Facultat de Filosofia i Lletres figura dividida en tres (Geografia i Història, Filologia, i Filosofia i Ciències de l'Educació) en l'*Anuario del curso 1973-74*. L'any 1974 tenia un segon mandat com a rector Fabià Estapé, que ja n'era el 1969, quan se celebrà l'acte d'homenatge a Riba. Estapé va favorejar la idea d'establir, d'alguna manera, la memòria i l'agraïment de la Universitat a Carles Riba amb la constitució d'una Aula Riba, que, d'ençà de llavors, en dos moments (el primer interromput per la mort de Comas, l'any 1981; el segon, la represa d'una dècada més tard), ha anat treballant sense, però, que les seves activitats, humanístiques i poc rendibles, hagin motivat les autoritats acadèmiques a atorgar-li fins ara un estatus i una dotació de forma més institucional i duradora. L'Aula Riba, que és avui un grup de recerca consolidat, funcionava en la seva primera etapa a la Facultat de Filologia, perquè la portaven Alsina i Comas, però era el rector qui personalment

119 Medina 1989, II, p. 56-60; 157-159.

en beneïa les activitats i les sostenia, aleshores. El *Nomenclator-1980* de la Universitat consigna com a directors de l'Aula Riba Carles Miralles i Antoni Comas, i Eudald Solà hi figura com a secretari.

Però no he fet sortir aquí l'Aula Riba sinó com a fil de continuïtat entre aquell dia de 1969 i avui, quan commemorem els cinquanta anys de la mort de Riba. Continuïtat del record de Riba i d'una idea, que potser no és balder de posar ara en relleu. La idea que, de la commemoració de 1969 fins avui, ha presidit aquesta voluntat de mantenir vius la memòria i l'agraïment de la Universitat a Carles Riba ha estat la següent, em penso que prou senzilla i entenedora. Sense el coneixement, ponderat i crític, del passat, el present no arriba prou a compleció: se'n fa difícil el coneixement, sense el qual fa de mal fonamentar el futur; o sigui, el coneixement del passat és condició del coneixement del present que configura el disseny, el projecte de futur de cadascú i de tots. La nostra cultura ha de ser en català, en tots els àmbits, per poder representar-nos i ser universal; una de les raons de la seva universalitat és el tracte dels seus intel·lectuals, escriptors, artistes i científics, amb la cultura clàssica per antonomàsia, amb els grecs i els romans. Mantenir vivent el record i l'actualitat d'aquest contacte entre els grecs i nosaltres és condició del domini racional, humà, del present. Estudiar com aquest lligam, aquest contacte, s'ha anat mantenint, en les arts, en el pensament, en els diversos àmbits de la cultura i de la ciència, és l'expressió sostinguda del reconeixement de Carles Riba per part de la Universitat.

Perquè l'intel·lectual que, havent portat com a poeta la llengua catalana al seu punt més alt, més profundament va treballar, amb més rigor i intel·ligència, en el solc d'aquesta contínua, necessària confrontació entre els grecs i nosaltres, va ser Carles Riba, també professor d'aquesta Universitat en l'època de l'autonomia; o sigui, en el marc d'un projecte irrenunciable d'Universitat nova i catalana. Era lògic, i un deure, que la Universitat perseverés en el disseny de Fabra, de Bosch Gimpera, de Balcells i de tants d'altres que l'hi volien catedràtic, de retre a Riba l'honor que s'havia guanyat. I retre-li aquest honor, això fou reprès com a projecte quan era degà de Filosofia i Lletres Maluquer, catedràtic de grec Alsina i de català Comas. I avui encara hi som, a cinquanta anys de la mort de Riba.

En un altre sentit, però, menys específic –que conté i abraça el que acabo d'exposar–, el projecte de la Universitat Autònoma, l'exemple intel·lectual i moral de Riba, el seu magisteri, diria que avui ens comprometem. En el reconeixement del deute que tenim amb la tradició, amb l'esperit i amb el futur d'aquesta

Universitat –i de les altres Universitats del nostre domini, de la nostra cultura–, d’acabar de fer-la nova i catalana acomplint el disseny dels universitaris de l’Autònoma: d’ara mateix i universal i nostra. Certament, molts són ara i aquí els reptes nous, diferents. L’espai universitari europeu s’advera del tot necessari, la transmissió dels avenços científics cal plantejar-la ara sobre una doble base de solidesa i fluïdesa diferent, sobretot en un primer nivell –entre els especialistes–, i doncs és evident que no cal calcar ni repetir res. Ni encara menys calen el tanca-ment i l’estèril enyor del que quasi no va arribar a ser. El que cal preveure és que, en el nou espai global universitari, cada Universitat que hagi de tenir-hi un paper destacat haurà de conservar-hi la seva personalitat; que l’excel·lència no és cosa que atorguin soles l’homologació burocràtica ni la gestió responsable i eficaç sinó que deriva de la feina de professors i alumnes, de grups de treball, i madura com a conseqüència de l’estudi i de l’aplicació de cada dia, activitats abnegades i que es fan en silenci, en un món on és valorat allò que és immediatament rendible i que fa soroll i és notícia.

D’altra banda, hem estat parlant d’un mestre. També el concepte ha canviat, en part, i mestres, a la Universitat, és cert que n’hi ha. Ara, la valoració del magisteri, la seva percepció social, això sí que ha canviat, i sovint en detriment de la feina universitària. La Universitat és formació, transmissió de coneixements per la paraula; és la paraula que dóna, en totes les disciplines, la capacitat de dir en veu alta el pensament, l’opinió, allò que és provat, allò que no sabem, allò que caldria buscar i com. Tot això és pot reduir a esquema en una pantalla, ben cert, i és útil que hi sigui i faci el seu servei, però ha de tenir una ànima: un home, uns homes que hi pensin, que es facin preguntes, que s’errin i l’encertin. Aquests homes, no és igual que sàpiguen enraonar o que no en sàpiguen. Enraonar és cercar la raó que hi ha en la paraula i per la paraula. I només si en saben poden realment fer d’ànima de la feina que fan, amb els col·legues i els deixebles i els alumnes.

En el cor de la Universitat hi ha la paraula i és mestre qui sap servir-se’n per a la transmissió del coneixement, per a la formació dels universitaris, per a la irradiació del saber, de les aules i els laboratoris al carrer, al món de fora. Els mestres, d’una banda, responen a la formació que han rebut, al que han après, al compromís personal amb la societat, amb el món. D’altra banda, s’han de poder sentir part d’una tradició, saber que altres abans d’ells han fet la feina que ells fan ara i saber que la fan justament ara i aquí, i a què els obliga aquest fet. La Universitat –cada una, aquesta– no ha de ser només un lloc per a treballar-hi, tirar

endavant projectes i formar-hi especialistes, ni tampoc només per a gestionar-hi els plans d'estudi i el contacte amb l'empresa. El seu compromís amb la societat, amb el progrés i amb el seu lloc i el seu temps –nova i catalana–, ha de respondre a un projecte, a una idea, arrelats en la Universitat i que ella sàpiga arrelar en la societat. Aquest arrelament és condició alhora del seu universalisme i de la seva també necessària especificitat. Vol dir que benvingudes lleis i ordenacions que permetin a tots els universitaris moure's, estudiar i treballar arreu d'Europa, però que en l'espai comú no tindran personalitat les Universitats que no tinguin un projecte, una ànima –un propòsit, un disseny–; i que aquesta ànima –en deien esperit, els universitaris de l'Autònoma– rau tothora en la paraula i en els mestres i els deixebles que l'exerceixen, en la consciència de tenir una història, de venir d'un propòsit i d'un disseny irrenunciabls: una Universitat renovelladament nova i catalana, i per això universal.

- Aramon 1938: Ramon Aramon, «Lluís Segalà i Estalella (1873-1938)», annex a Miralles 2002a, p. 17-20.
- Balcells-Pujol 2002: Albert Balcells i Enric Pujol, *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*, vol. I, Barcelona.
- Balcells-Pujol 2007: Albert Balcells i Enric Pujol, *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*, vol. II, Barcelona.
- Bonet 2004: Sebastià Bonet, «Pompeu Fabra, un catedràtic extraordinari», *Del Romanticisme al Noucentisme. Els grans mestres de la Filologia Catalana i la Filologia Clàssica a la Universitat de Barcelona* (a cura de Jordi Malé, Rosa Cabré i Montserrat Jufresa), Barcelona, p. 79-92.
- Bosch Gimpera 1971: Pere Bosch Gimpera, *La Universitat i Catalunya*, Barcelona.
- Bosch Gimpera 1978: Pere Bosch Gimpera & Rafael Olivar Bertrand [la Introducció, no signada, és d'ell], *Correspondència (1969-1974)*, Barcelona.
- Boyé 1959: Carme Boyé, «Carles Riba, professor universitari», *Germinabit* 65 (agost-setembre), p. 21-22.
- Capdevila 1968: Josep Maria Capdevila, «Recordant el meu amic», *Serra d'Or* (setembre), p. 55-57.
- Conferències 1935: *Conferències sobre la Universitat de Barcelona* organitzades per l'Associació professional d'estudiants de Dret i donades en l'Ateneu barcelonès [Edició de presentalla, no posada a la venda], Barcelona.
- Cornudella 1986: Jordi Cornudella, «Arquífloc o 'la poesia sóc jo': una conferència de Carles Riba», *Actes del Simposi Carles Riba* (a cura de Jaume Medina i d'Enric Sullà), Barcelona, p. 211-230.
- Fabra 1935: Pompeu Fabra, «L'obra de la Universitat Autònoma», *Conferències 1935*, p. 129-152.
- Ferraté 1967: Joan Ferraté, «El primer volum de les obres completes de Carles Riba», *Serra d'Or* (febrer), p. 55-57.
- Ferrater 1971: Gabriel Ferrater (prefaci de), *Carles Riba, Versions de Hölderlin*, Barcelona.
- Ferrater 1979: Gabriel Ferrater, *La poesia de Carles Riba*, Barcelona.
- Ferrer-Pujades 2002: Josep Ferrer i Joan Pujades, *Epistolari Joan Coromines & Carles Riba*, Barcelona.

- Garriga 1986: Carles Garriga, «La *Ilíada* catalana de L. Segalà», *Ítaca* 2, p. 189-196.
- Gaziel 1958: Gaziel [Agustí Calvet], *Tots els camins duen a Roma. Història d'un destí (1893-1914)*, Barcelona. [Citat per *Obres completes*, I, *Obra catalana*, Barcelona 1970, p. 405-736]
- Guardiola 1989: Carles-Jordi Guardiola, *Cartes de Carles Riba, I: 1910-1938*, Barcelona.
- Guardiola 1991: Carles-Jordi Guardiola, *Cartes de Carles Riba, II: 1939-1952*, Barcelona.
- Guardiola 1993: Carles-Jordi Guardiola, *Cartes de Carles Riba, III: 1953-1959*, Barcelona.
- Guardiola 2005: Carles-Jordi Guardiola, *Cartes de Carles Riba, IV: Apèndix 1916-1959*, Barcelona.
- Hauvette 1905: Amédée Hauvette, *Archiloque. Sa vie et ses poésies*, París.
- Iatridi 1959: Julia Iatridi, «Κάρλες Ρίμπα και Καβάφης», *Νέα Ἑστία* 66, 769, p. 951-952.
- Malé 1995: Jordi Malé, *Carles Riba i el Noucentisme. Les idees literàries (1913-1920)*, Barcelona.
- Malé 2006: Jordi Malé, *Carles Riba i la traducció*, Lleida.
- Manent 1963: Albert Manent, *Carles Riba*, Barcelona.
- Marfany 1965: Joan-Lluís Marfany, *Carles Riba, Obres completes I. Poesia i narrativa*, Barcelona.
- Marfany 1967: Joan-Lluís Marfany, *Carles Riba, Obres completes II. Assaigs crítics*, Barcelona.
- Medina 1989: Jaume Medina, *Carles Riba (1893-1959)*, volums I i II, Barcelona.
- Mestre 2003: Francesca Mestre, «'Més que una joia un deure.' Carles Riba traductor de Plutarc», *Polis i nació. Política i literatura (1900-1939)* (a cura de Rosa Cabré, Montserrat Jufresa i Jordi Malé), Barcelona, p. 115-130.
- Miralles 1977a: Carles Miralles, *Eurípides, Tragèdies, traduïdes per Carles Riba*, 3 volums, Barcelona.
- Miralles 1977b: Carles Miralles, *Sòfocles, Tragèdies, traduïdes per Carles Riba*, 2 volums, Barcelona.

- Miralles 2000: Carles Miralles, «Fabra i els escriptors», *Simposi Pompeu Fabra*, Barcelona, p. 159-180.
- Miralles 2002a: Carles Miralles, *Lluís Segalà i Estalella. Semblança biogràfica*, Barcelona.
- Miralles 2002b: Carles Miralles, «‘Servir el comú quan l’hora arriba és llei de tota democràcia.’ Aproximació a l’humanisme de Lluís Nicolau d’Olwer, *Lluís Nicolau d’Olwer. Semblança biogràfica*, Barcelona.
- Miralles 2003: Carles Miralles, «L’èpic i el tràgic. Sobre la poètica de l’últim Maragall», *Professor Joaquim Molas. Memòria, escriptura, història*, vol. II, Barcelona, p. 721-741.
- Miralles 2004: Carles Miralles, «Lluís Segalà: entre tradició i Noucentisme», *Del Romanticisme al Noucentisme. Els grans mestres de la Filologia Catalana i la Filologia Clàssica a la Universitat de Barcelona* (a cura de Jordi Malé, Rosa Cabré i Montserrat Jufresa), Barcelona, p. 67-77.
- Miralles 2005: Carles Miralles, «... un xic exòtic i desorientat.» *Semblança de Joan Maragall l’últim any de la seva vida*, Barcelona.
- Miralles 2006: Carles Miralles, «L’Eschilo di Riba», *Lexis* 24, p. 313-335.
- Miralles 2007: Carles Miralles, *Sobre Riba*, Barcelona.
- Molas 1965: Joaquim Molas, *Carles Riba, Llengua i literatura*, Barcelona.
- Molas 1974a: Joaquim Molas, «Notes sobre la prehistòria poètica de Carles Riba», *Els Marges* 1, p. 9-23.
- Molas 1974b: Joaquim Molas, «Quatre poemes desconeguts de Carles Riba», *Els Marges* 1, p. 24-28
- Molas-Medina 1986: Joaquim Molas i Jaume Medina, «Riba i els clàssics: les primeres traduccions (1911-1917)», *Actes del Simposi Carles Riba* (a cura de Jaume Medina i Enric Sullà), p. 139-174.
- Nardi-Pelegrí 1986: Núria Nardi i Iolanda Pelegrí, *Josep Carner, El reialme de la poesia*, Barcelona.
- Nicolau 1923: Lluís Nicolau d’Olwer, *Comentaris*, Barcelona.
- Nicolau 1958: Lluís Nicolau d’Olwer, *Caliu*, Mèxic.
- Oliver 1975: Joan Oliver [Pere Quart], *Obra poètica*, Barcelona.

- Pons 2009: Xavier Pons Rafols, «La institució universitària a principis del segle XX: els esforços de catalanització, reforma i autonomia», *L'Estatut de la Universitat Autònoma de Barcelona, 75è Aniversari*, Barcelona, p. 13-130.
- Porter 1987: Maria Porter i Moix, *Carles Riba Bracons, Papers de joventut*, Barcelona.
- Sagarra 1936: Josep Maria de Sagarra, *L'aperitiu*, Barcelona. [Citat per l'edició, en dos volums, Barcelona 1964]
- Segalà 1916: Luís Segalà, *El Renacimiento helénico en Cataluña*, Barcelona. [Reimpresió facsímil en la sèrie «Discursos inaugurals» de la Universitat de Barcelona, 18, 2001, amb presentació de Carles Miralles.]
- Solà 1977: Eudald Solà, *Konstandinos P. Kavafis, Poemes traduïts i anotats per Carles Riba*, Barcelona.
- Soldevila 1938: Ferran Soldevila, «El professor Barjau», *Revista de Catalunya* 83 (15 de febrer), p. 225-227.
- Sullà 1983: Enric Sullà, *Carles Riba* [text i introducció], *Joan Maragall, Nausica*, Barcelona.
- Sullà-Medina 1988: Enric Sullà i Jaume Medina, *Carles Riba, Obres completes/4, Crítica*, 3, Barcelona.
- Sullà 1984: Enric Sullà, *Carles Riba, Esbossos de versions de Rilke*, Barcelona.
- Torné 1993: Ramon Torné, *Carles Riba, Les Bucòliques de Virgili i altres poemes pastorals*, Barcelona.
- Torné 1996a: Ramon Torné, «Carles Riba sobre la didàctica del grec. (Dues cartes a Francesc Cambó sobre les activitats docents a la Fundació Bernat Metge)», *Els Marges* 57, p. 53-69.
- Torné 1996b: Ramon Torné, «Una traducció primerenca de Safo per Carles Riba», *Tradicció clàssica. Actes de l'XIè Simposi de la Secció Catalana de la Sociedad Española de Estudios Clásicos* (a cura de Mercè Puig), Andorra, p. 671-676.
- Torné 1997: Ramon Torné, «Una traducció primerenca de Safo per Carles Riba (II)», *Faventia* 19,1, p. 109-119.
- Torné 1999: Ramon Torné, «Riba i Píndar», *Actes del XIIIè Simposi de la Secció Catalana de la Sociedad Española de Estudios Clásicos*, Tortosa, p. 297-302.

- Torné 2002: Ramon Torné, «Les *Anacreòntiques* traduïdes per Carles Riba», *Faventia* 24,1, p. 161-178.
- Torné-Clua 1993: Ramon Torné i Josep Antoni Clua, «*Juvenilia* i humanisme clàssic: sobre les primeres traduccions de Carles Riba», *Auriga* 8, p. 5-9.
- Triadú 1962: Joan Triadú, *Carles Riba* [selecció i traducció], *Poemes de Kavafis*, Barcelona.
- Vidal 2004: Josep Lluís Vidal, «Joaquim Balcells, el llatinista de la Universitat Autònoma», *Del Romanticisme al Noucentisme. Els grans mestres de la Filologia Catalana i la Filologia Clàssica a la Universitat de Barcelona* (a cura de Jordi Malé, Rosa Cabré i Montserrat Jufresa), Barcelona, p. 93-106.
- Xirau 1935: Joaquim Xirau, «La Universitat futura», *Conferències 1935*, p. 175-204.

